

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut politologických studií

Katedra politologie

Bakalářská práce

2021

Lukáš Novotný

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut politologických studií

Katedra politologie

**Cesta z hospodářské krize 1933-1938 - srovnání případů
USA a Německo**

Bakalářská práce

Autor práce: Lukáš Novotný

Studijní program: Politologie a mezinárodní vztahy

Vedoucí práce: PhDr. et Dipl.-Pol. Martin Jeřábek, Ph.D.

Rok obhajoby: 2021

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne ... 30.06.2021

Lukáš Novotný

Bibliografický záznam

NOVOTNÝ, Lukáš. *Cesta z hospodářské krize 1933-1938 - srovnání případů USA a Německo*. Praha, 2021. 83 s. Bakalářská práce (Bc). Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií, Katedra politologie. Vedoucí diplomové práce PhDr. et Dipl.-Pol. Martin Jeřábek, Ph.D.

Rozsah práce: 125 369

Poděkování

Na tomto místě bych chtěl poděkovat vedoucímu této bakalářské práce PhDr. et Dipl.-Pol. Martinu Jeřábkovi, Ph.D. Za trpělivost, odborné rady a vedení této bakalářské práce.

Abstrakt

Tato bakalářská práce se zabývá komparací vývoje přístupu USA a Německa k řešení následků Velké hospodářské krize jak z hlediska ekonomického, tak politického. Práce zkoumá vliv politického zřízení na podobu implementovaných opatření. Práce taktéž analyzuje úspěšnost přijatých opatření. Práce se soustředí na pět klíčových ekonomických segmentů. Konkrétně se jedná o nezaměstnanost, průmyslovou výrobu, mezinárodní obchod, zemědělství a měnovou politiku. Cílem práce je popsat vývoj přístupu USA a Německa k Velké hospodářské krizi mezi lety 1933–1938.

Abstract

This bachelor thesis deals with the comparison of the development of the approach of the USA and Germany to solving the consequences of the Great Depression from both the economic and political point of view. The thesis examines the influence of the political establishment on the form of implemented measures. The work also analyzes the success of the measures taken. The work focuses on five key economic segments. These include unemployment, industrial production, international trade, agriculture and monetary policy. The aim of this work is to describe the development of the approach of the USA and Germany to the Great Depression between 1933–1938.

Klíčová slova

Velká hospodářská krize, New Deal, Německo, USA, Keynes, Hitler, Roosevelt, totalitarismus, demokracie

Keywords

Great Depression, New Deal, Germany, USA, Keynes, Hitler, Roosevelt, totalitarianism, democracy

Title/název práce

A Way Out of the Great Depression, 1933-1938 - a Comparison between USA and Germany

Obsah

ÚVOD.....	10
CÍLE PRÁCE A METODOLOGIE	10
ROZBOR LITERATURY	13
1.TEORETICKÁ ČÁST	16
1.1. DEMOKRACIE X TOTALITARISMUS	16
1.1.1. <i>Definice demokratického režimu.....</i>	<i>16</i>
1.1.2. <i>Totalitarismus</i>	<i>17</i>
1.2. EKONOMICKÉ TEORIE	18
1.2.1. <i>Keynesova ekonomická teorie.....</i>	<i>18</i>
1.2.2. <i>Liberální ekonomie</i>	<i>19</i>
2. VELKÁ HOSPODÁŘSKÁ KRIZE V USA	20
2.1. POLITICKÉ PROSTŘEDÍ.....	22
2.2. NEZAMĚSTNANOST.....	23
2.2.1. <i>Civilní sbory na ochranu přírody.....</i>	<i>24</i>
2.2.2. <i>Správa stavebních prací</i>	<i>24</i>
2.2.3. <i>Správa nouzových veřejných prací</i>	<i>24</i>
2.2.4. <i>Autorita v údolí řeky Tennessee</i>	<i>25</i>
2.2.5. <i>Správa pracovních projektů</i>	<i>25</i>
2.2.6. <i>Zákon o sociálním pojištění</i>	<i>25</i>
2.2.7. <i>Wágnerův zákon</i>	<i>26</i>
2.3. PRŮMYSLOVÁ VÝROBA	27
2.3.1. <i>Správa národní obnovy</i>	<i>28</i>
2.3.2. <i>Schechterův proces</i>	<i>28</i>
2.3.3. <i>Malá NRA</i>	<i>29</i>
2.4. ZAHRANIČNÍ OBCHOD	31
2.4.1. <i>Smoot-Hawleyho celní sazebník.....</i>	<i>31</i>
2.4.2. <i>Zákon o vzájemných clech.....</i>	<i>32</i>
2.4.3. <i>Latinská Amerika.....</i>	<i>32</i>
2.4.4. <i>Kanada</i>	<i>32</i>
2.5. ZEMĚDĚLSTVÍ	33
2.5.1. <i>Zákon o regulaci zemědělství</i>	<i>33</i>
2.5.2. <i>Úvěry v zemědělství</i>	<i>34</i>
2.5.3. <i>Spojené státy v. Butler</i>	<i>35</i>
2.5.4. <i>Modifikovaný zákon o regulaci zemědělství</i>	<i>35</i>

2.6. MĚNOVÁ POLITIKA	37
2.6.1. Zlatý standard	38
2.6.2. Zákon o nákupu stříbra	38
3. VELKÁ HOSPODÁŘSKÁ KRIZE V NĚMECKU.....	39
3.1. POLITICKÉ PROSTŘEDÍ.....	41
3.2. NEZAMĚSTNANOST.....	42
3.2.1. Reinhardtův program	43
3.2.2. Dálnice	43
3.2.3. Odbory a Německá pracovní fronta	44
3.2.4. Zákon o národním pracovním řádu	45
3.2.5. Říšská pracovní služba.....	45
3.2.6. Sociální péče.....	46
3.3. PRŮMYSLOVÁ VÝROBA	48
3.3.1. Vůdcovský princip v průmyslu	48
3.3.2. Zbrojení, Autarkie a Čtyřletý plán	49
3.4. ZAHRANIČNÍ OBCHOD	52
3.4.1. Nový plán	52
3.5. ZEMĚDĚLSTVÍ	54
3.5.1. První kroky	54
3.5.2. Krev a půda	55
3.5.3. Říšský úřad pro výživu	55
3.5.4. Čtyřletý plán	56
3.6. MĚNOVÁ POLITIKA	57
3.6.1. Bankovní sektor.....	57
3.6.2. Nové peníze.....	58
4. KOMPATIVNÍ ANALÝZA VÝVOJE PŘÍSTUPU USA A NĚMECKA K VELKÉ HOSPODÁŘSKÉ KRIZI.....	59
4.1. POLITICKÉ PROSTŘEDÍ.....	60
4.2. NEZAMĚSTNANOST.....	60
4.2. PRŮMYSLOVÁ VÝROBA	61
4.3. ZAHRANIČNÍ OBCHOD	62
4.4. ZEMĚDĚLSTVÍ	62
4.5. MĚNOVÁ POLITIKA	63
ZÁVĚR	64
SUMMARY:	66
PRAMENY A LITERATURA.....	68

PRAMENY.....	68
LITERATURA.....	68
INTERNETOVÉ ZDROJE	71
SEZNAM GRAFŮ A TABULEK.....	71
SEZNAM ZKRATEK.....	72
SEZNAM PŘÍLOH	73

Úvod

Za počátek Velké hospodářské krize lze považovat krach na newyorské burze, k němuž došlo 24. října 1929 a který odstartoval období několikaleté ekonomické nejistoty napříč celým světem. Krize těžce zasáhla téměř všechny země. Obzvláště tvrdě však trpěly Spojené státy, kde se projevíly důsledky těžce nadhodnocených akcií, a Německo, které se již před krizí snažilo vypořádat s ekonomickými problémy vyplývajícími ze splácení obrovských reparací uložených na zemi Versailleskou smlouvou. Velká hospodářská krize se stala hnacím motorem sociálních, politických a ekonomických změn, které dopadly prakticky na celý svět. Zastánci různých ekonomických teorií se dodnes přou, co za vznikem hospodářské krize stálo a zdali zvolené nástroje byly efektivní a pomohly uspišit zotavení, či jej naopak prodloužily.

Vlády Spojených států a Německa nebyly schopné čelit důsledkům krize, což vedlo k volání po změně. V Německu začaly dosahovat úspěchu radikální strany slibující rychlá a účinná řešení cesty z krize. Nejúspěšnější byla komunistická strana a NSDAP. Nacistům se nakonec podařilo získat moc a Adolf Hitler slíbil vyřešit problém s nezaměstnaností. V USA se po neúspěšné politice republikánského prezidenta Hoovera voliči rozhodli pro změnu směřování. V roce 1932 dosáhl demokrat Franklin Delano Roosevelt jednoho z největších volebních vítězství v historii Spojených států. Slíbil Američanům „*New Deal*“ – cestu z krize.

Zkoumané období bylo zvoleno z důvodu změny politického vedení, ke které došlo v obou zemích v roce 1933. Rok 1938 byl zvolen z toho důvodu, že se jednalo o poslední neválečný rok. Pozdější období je již ovlivněno válkou, která vypukla 1. září 1939.

Cíle práce a metodologie

Cílem práce je popsat vývoj přístupu USA a Německa k Velké hospodářské krizi mezi lety 1933–1938. Sledováno bude politické prostředí a pět klíčových ekonomických segmentů: nezaměstnanost, průmyslová výroba, zahraniční obchod, zemědělství a měnová politika. V rámci těchto segmentů budou popsány přijímané zákony, jejich vliv na vyrovnání se s následky Velké hospodářské krize. Dalším cílem bude zhodnotit přijímaná opatření v jednotlivých segmentech na základě dostupných ekonomických dat, zdali byla tato opatření efektivní, či zdali pozitivně pomohla ke zlepšení ekonomické situace ve

sledovaném období. Práce se bude taktéž zabývat aspektem působení státních zřízení USA a Německa na podobu jednotlivých opatření k řešení krize. Vliv státních zřízení na jednotlivé reformy bude zkoumán nejen z hlediska jejich podoby, ale rovněž i způsobu jejich implementace a celkových motivací. Práce si pokládá následující výzkumné otázky: Jak se vyvíjel přístup USA a Německa mezi lety 1933-1938 k Velké hospodářské krizi ve sledovaných ekonomických segmentech? Byl vývoj ekonomických opatření ovlivněn rozdílným politickým zřízením? Došlo v roce 1933 k zásadní změně ekonomického směřování ve sledovaných státech?

Z důvodu potvrzení hypotéz a zodpovězení výzkumných otázek bude nutné definovat demokratický režim a totalitarismus, aby bylo možné posoudit, zdali ve sledovaném období došlo k naplnění znaků daného politického režimu a jeho případný vliv na přijímání ekonomických opatření. Dále bude nutné definovat Keynesovu a liberální ekonomickou teorii, aby bylo možné analyzovat, zdali došlo v USA k přesunu od liberální ekonomické teorie ke Keynesovým konceptům. Taktéž bude analyzováno, jestli Hitlerova ekonomická politika naplňovala znaky Keynesovy ekonomie, či se jednalo o něco zcela jiného.

Vzhledem k teoretickým pramenům, které jsou ke zpracování tohoto tématu používány, vychází několik předpokladů o pravděpodobných výsledcích bádání. První hypotéza se zabývá celkovým zhodnocením přístupu obou srovnávaných států ke krizi:

H1: *„Cesta z krize byla pro oba státy úspěšná, zvolily podobné instrumenty, avšak v odlišném politickém prostředí.“*

Další dvě hypotézy se pak zabývají konkrétní podobou reforem a opatření a jejich výsledků v obou státech:

H2: *„Německo úspěšně aplikovalo prokonjunkturální opatření, nicméně v nedemokratickém režimu a nejednalo se o Keynesiánskou ekonomii.“*

H3: *„USA úspěšně aplikovaly Keynesovy koncepty při zachování demokratického režimu.“*

Cílem této práce bude stanovené výzkumné otázky a hypotézy verifikovat nebo falzifikovat na základě analýzy empirických dat, statistických dat a aplikace politických a ekonomických teorií.

Práce je koncipována jako komparativní případová studie používající deskriptivní a analytickou metodu. Cílem práce je empiricko-analytickým přístupem prozkoumat téma práce komplexně jak z pohledu ekonomického, tak politického.¹ Teoretickým rámcem pro definici demokratického režimu byla zvolena Dahlova teorie polyarchie. Definice totalitarismu vychází ze tří definicí od dle C. J. Friedricha a Z. Brzezinskiho, Hannah Arendtové a Juana José Linze. Ekonomické teorie budou vycházet z Keynesese a liberálních ekonomických proudů jako je Rakouská škola.

Vzhledem k výzkumným otázkám a hypotézám bude deskriptivní část práce vedena chronologicky. Dalším analytickým cílem bude zachytit vývoj přijímaných ekonomických opatření mezi lety 1933-1938, jak z pohledu ekonomických teorií, tak z pohledu politického, v rámci USA, jakým způsobem se lišil *First* a *Second New Deal*. V rámci USA budu sledovat, jak se uplatnily principy dělby moci. Co se týče vývoje německých ekonomických opatření, bude cílem se zaměřit na zlomový rok 1936, kdy došlo k přijetí Čtyřletého plánu. Do té doby vycházelo mnoho ekonomických opatření již ze základu položeného za Výmarské republiky, cílem analýzy bude zkoumat, zdali v roce 1936 došlo v Německu k plnému, či alespoň částečnému posunu od tržní ekonomiky k centrálně plánované ekonomice. Cílem bude popsat jakým způsobem docházelo k politickému ovlivnění hospodářství.

Práce je strukturována na 4 kapitoly.

První kapitola je věnována teoretickým přístupům. Bude v ní definován demokratický režim a totalitarismus. Dále se bude věnovat ekonomickým teoriím.

V rámci druhé kapitoly budou popsána konkrétní ekonomická opatření a politické prostředí v USA. Budou popsány přijímané zákony, zafungování principu brzd a protivah a reakce Rooseveltovy vlády. Na konci popisu každého ze segmentů budou přiloženy relevantní statistické údaje, díky nimž bude možné ve shrnutí vyhodnotit úspěšnost opatření. Ve shrnutí se taktéž budu věnovat aplikaci ekonomických teorií. Tento popis bude vycházet především ze sekundární literatury k tématu. K získání dat budou využity příslušné statistické úřady. Druhá kapitola bude zodpovídat výzkumné otázky a hypotézy.

¹ DRULÁK, Petr. Jak zkoumat politiku: kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích. Praha: Portál, 2008. (s.62) ISBN 978-80-7367-385-7.

Cílem třetí kapitoly práce bude popsat konkrétní ekonomická opatření a politické prostředí v Německu. Budou popsány konkrétní přijímané zákony, jejich ideologické pozadí a motivace k jejich přijetí. Taktéž budou využita data. Tento popis bude taktéž vycházet především ze sekundárních zdrojů. Na závěr každé podkapitoly bude shrnutí, které odpoví na otázku, zdali byly opatření úspěšné a dojde k aplikování teorií. Třetí kapitola bude zodpovídat výzkumné otázky a hypotézy.

Čtvrtou kapitolou práce bude shrnutí a komparace obou států, především z hlediska vývoje přijímaných opatření ve sledovaném období a porovnání změn politického přístupu: *First/Second New Deal* proti době H. Schachta a přijetí Göringova Čtyřletého plánu. Sledován bude jak vývoj samotných dat, tak vládní opatření dotýkající se daných segmentů. Čtvrtá kapitola bude zodpovídat především první hypotézu, kdy bude analyzováno, zdali sledované státy volily podobné instrumenty.

Rozbor literatury

Práce je založena na odborné literatuře, primárních a sekundárních zdrojích. V práci taktéž bylo pracováno s internetovými články a daty statistických úřadů.

Byly využity prameny v českém a anglickém jazyce. Vzhledem k povaze práce převažují sekundární zdroje. Z klíčových knih bych zmínil Schlesingerovo *The Coming of the New Deal*.² Jedná se o dílo z roku 1988 je obsáhlé a věnuje se do hloubky otázkám New Dealu i z politické perspektivy. Taktéž Waltonovo *History of the American Economy*³ bylo velmi nápomocné. Jedná se o knížku mapující americkou ekonomiku z historické perspektivy. Další kniha, se kterou bylo v průběhu práce pracováno je Patelovo *Soldiers of labor: Labor service in Nazi Germany and New Deal America, 1933-1945*.⁴ Tato kniha se věnovala především organizacím RAD a CCC, které taktéž srovnává. Patel taktéž napsal dílo přímo o *New Dealu* se kterým je pracováno *The New Deal: A Global History*.⁵ V oblasti měnové politiky USA bylo využito dílo Milтона Friedmana *A monetary history of the United*

²SCHLESINGER, Arthur Meier. *The coming of the new deal: the age of Roosevelt*. Boston: Houghton Mifflin, c1988. The American heritage library. ISBN 0-395-48905-9..

³WALTON, Gary M. a Hugh ROCKOFF. *History of the american economy*. 7th ed. Fox Worth: Dryden Press, 1994. Dryden press series in economics. ISBN 0-03-097633-2.

⁴PATEL, K. K. *Soldiers of labor: Labor service in Nazi Germany and New Deal America, 1933-1945*. Washington, D.C, etc.:2010: German Historical Institute etc.

⁵PATEL, Kiran Klaus. *The New Deal: A Global History*. Princeton: Princeton University Press, 2016. America in the world. ISBN 978-0-691-14912-7.

States, 1867-1960.⁶ Dalším dílem věnujícím se *New Dealu* je Badgerovo *The New deal: the depression years, 1933-40*.⁷ Co se Německa týče bylo klíčové Braunovo *The German Economy in the Twentieth Century*.⁸ Jedná se o velmi srozumitelnou a přehlednou knihu mapující německou ekonomiku ve dvacátém století. Pro tuto práci byla nápomocná i z toho důvodu, že mapuje ekonomiku již před Hitlerovým nástupem k moci. Dále Barkaiovo *Nazi Economics Ideology, Theory, and Policy*.⁹ Tato kniha se věnuje nacistické ekonomice více do podrobnosti než Braun. Využita byla dále kniha Harolda Jamese *The German Slump: politics and economics 1924-1936*.¹⁰ Hitlerovu vládu ve sledovaném období dobře mapuje Evansovo *The Third Reich in power, 1933-1939*.¹¹

O Hitlerově cestě k moci bylo čerpáno například z Broszatova *Uchopení moci: vzestup NSDAP a zničení Výmarské republiky*.¹² Co se týče ekonomických dat věnujících se Německé říši bylo klíčovým dílem Overyho *The Nazi economic recovery, 1932-1938*.¹³ Taktéž je třeba zmínit jeho další dílo *War and economy in the Third Reich*.¹⁴

V práci je taktéž odkazováno na primární prameny, především se jedná o znění zákonů. Například americký *Agricultural Adjustment Act*,¹⁵ Nebo německý Zmocňovací zákon.¹⁶ V práci bylo taktéž využito verdiktu Nejvyššího soudu v případě *United States v. Butler*.¹⁷ V oblasti dat ve Spojených státech byly velmi nápomocné internetové stránky, Federal Reserve Bank of St. Louis, které nabízí mnoho dat přímo ze statistických úřadů (U.S. Bureau of Labor Statistics, National Bureau of Economic Research, Board of Governors of

⁶ FRIEDMAN, Milton a Anna Jacobson SCHWARTZ. A monetary history of the United States, 1867-1960. Princeton: Princeton University Press, 1971. Princeton paperbacks. ISBN 0-691-00354-8.

⁷ BADGER, Anthony J. The New deal: the depression years, 1933-40. 2nd print. New York: Hill and Wang, 1991.

⁸ BRAUN, Hans-Joachim. *The German economy in the twentieth century: the German Reich and the Federal Republic*. Abingdon: Routledge, 1990. Routledge revivals. ISBN 9780415609593..

⁹ BARKAI, Avraham. *Nazi economics: ideology, theory, and policy*. New Haven: Yale University Press, 1990. ISBN 0300044666.

¹⁰ JAMES, Harold. *The German Slump: politics and economics 1924-1936*. Oxford: Clarendon, 1986.

¹¹ EVANS, R. J. *The Third Reich in power, 1933-1939*. New York: The Penguin Press 2005

¹² BROSZAT, Martin. *Uchopení moci: vzestup NSDAP a zničení Výmarské republiky*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002. ISBN 80-7106-276-6.

¹³ OVERY, R. J. *The Nazi economic recovery, 1932-1938*. London: Macmillan Press, 1982. Studies in economic and social history. ISBN 0-333-31119-1.

¹⁴ OVERY, R. J. *War and economy in the Third Reich*. Oxford: Clarendon Press. 1995 ISBN 0-19-820599-6

¹⁵ Agricultural Adjustment Act of 1933 [online]. [cit. 2021-04-18]. Dostupné z: <https://govtrack.us.s3.amazonaws.com/legislink/pdf/stat/48/STATUTE-48-Pg31.pdf>

¹⁶ Gesetz zur Behebung der Not von Volk und Reich. Vom 24. März 1933. Dostupné z: <https://de.wikisource.org/wiki/Erm%C3%A4chtigungsgesetz>

¹⁷ United States v. Butler. [online cit. 2021-05-28] Dostupné z: <https://www.oyez.org/cases/1900-1940/297us1>

the Federal Reserve System) i s možností tvořit grafy a volit sledovaná období.¹⁸¹⁹²⁰ Dále je v práci využita autobiografie Hjalmar Schachta.²¹

Nápomocné bakalářské práci byly taktéž akademické práce, mezi kterými bych zmínil *Vývoj pracovního práva ve Třetí říši* od Jaromíra Tauchena.²² Tato kapitola byla vybrána ze sborníku prací Právní a ekonomické problémy V. Tauchen se v ní věnuje vývoji pracovního práva ve Třetí říši a zrušení odborů, či postavení zaměstnanců. Dále je třeba zmínit *Court-packing aneb jak obsadit soudy svými lidmi*²³ od Davida Kosaře a Kataríny Šipulové. Paper se věnuje court-packingu, který byl důležitou součástí Rooseveltova pokusu o reformu Nejvyššího soudu.

V teoretické části práce je čerpáno pouze z českých pramenů. Metodologická část je založena na Drulákově knize *Jak zkoumat politiku: kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích*.²⁴ Dále je v teoretické části pracováno s Dahlovou knihou *O demokracii*.²⁵ Teorii totalitarismu se věnuje Říchová v knize *Přehled moderních politologických teorií*.²⁶ Totalitarismu se taktéž věnuje Balík a Kubát v *Teorie a praxe totalitních a autoritativních režimů*.²⁷

Práce taktéž využívá internetových zdrojů. Především nápomocné byly internetové stránky *The Living New Deal*.²⁸ Tato platforma se věnuje studiu, výzkumu a vzdělávání

¹⁸ U.S. Bureau of Labor Statistics, Producer Price Index by Commodity: Farm Products [WPU01], [online]. [cit. 2021-04-27] dostupné z FRED, Federal Reserve Bank of St. Louis; <https://fred.stlouisfed.org/series/WPU01>,

¹⁹ National Bureau of Economic Research, Unemployment Rate for United States [M0892AUSM156SNBR], [online]. [cit. 2021-04-28] dostupné z FRED, Federal Reserve Bank of St. Louis; <https://fred.stlouisfed.org/series/M0892AUSM156SNBR>,

²⁰ Board of Governors of the Federal Reserve System (US), Industrial Production: Total Index [INDPRO], [online]. [cit. 2021-04-28] dostupné z FRED, Federal Reserve Bank of St. Louis; <https://fred.stlouisfed.org/series/INDPRO>

²¹ SCHACHT, Hjalmar. *My First Seventy-Six Years*, autobiography. London: Allan Wingate. 1955

²² TAUCHEN, J. *Vývoj pracovního práva ve Třetí říši*. v *Právní a ekonomické problémy V*. [online] Ostrava : KEY publishing, 2008

²³ Kosař, David, Šipulová, Katarína, 'Court-packing aneb jak obsadit soudy svými lidmi' (2019), MUNI Law Working Paper No. 2019.01, dostupné z: <http://workingpapers.law.muni.cz/dokumenty/52643>.

²⁴ DRULÁK, Petr. *Jak zkoumat politiku: kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-385-7.

²⁵ DAHL, Robert A. *O demokracii: průvodce pro občany*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-422-2.

²⁶ ŘÍCHOVÁ, Blanka. *Přehled moderních politologických teorií*. Vydání třetí. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0742-9.

²⁷ BALÍK, Stanislav a Michal KUBÁT. *Teorie a praxe totalitních a autoritativních režimů*. Praha: Dokořán, 2004. Bod. ISBN 80-86569-89-6.

²⁸ <https://livingnewdeal.org/>

v oblasti programu *New Deal*. Na stránce a na tvoření obsahu se podílejí vysokoškolští profesori, ekonomové, psychologové, politologové, historici a geografové.

1. Teoretická část

V teoretické části bude třeba definovat totalitarismus a demokratické zřízení, aby bylo možno posoudit, zde byly dané znaky ve sledovaných státech naplněny. Taktéž bude třeba základně definovat Keynesiánský přístup k ekonomii v porovnání s přístupem Rakouské školy, aby bylo možné identifikovat, zdali byly aplikovány Keynesovy myšlenky.

1.1. Demokracie x totalitarismus

1.1.1. Definice demokratického režimu

Problematikou demokracie se již zabývali v antickém Řecku. Doslovný překlad znamená „vláda lidu“.²⁹ Problém nastává při definici, co znamená lid a co vláda. Já jsem si pro definici demokratického režimu zvolil Dahlovu teorii polyarchie.

Dahl stanovil následující instituce jako typické pro funkční zastupitelskou demokracii:

1. Volení státní činitelé. Státní moc je ústavně svěřena do rukou volených zástupců občany. Demokratické režimy se tedy vyznačují zastupitelskou demokracií.

2. Svobodné, spravedlivé a časté volby. Volení zástupci získávají legitimitu ve volbách, které se konají často a jsou spravedlivé.

3. Svoboda projevu. Občané mají právo se vyjadřovat, aniž by jim hrozil trest.

4. Přístup k alternativním informacím. Občan musí mít přístup k alternativním zdrojům informací, které nepocházejí přímo od vlády.

5. Svoboda shromažďování a sdružování. V rámci fungování demokratického režimu mají občané právo zakládat nezávislé spolky, organizace, sdružení či politické strany.

²⁹ Dēmos – lid Krátos - vláda

6. Občanství zahrnující všechny dospělé lidi. Žádnému dospělému člověku by neměla být upírána práva, která mají ostatní členové společnosti. Měl by mít možnost volit i být volen.³⁰

1.1.2. Totalitarismus

Charakteristika totalitarismu dle C. J. Friedricha a Z. Brzezinskiho:

Friedrich a Brzezinski ve své práci stanovili znaky totalitních režimů. Vycházeli v tomto určení ze dvou režimů, které považovali za totalitní, a to nacistické Německo a komunistický Sovětský svaz. Mezi klasické charakteristické rysy těchto režimů označili existenci oficiální státní ideologie. Všichni členové společnosti se musí s touto ideologií ztotožnit a přijmout ji za svou. Dále zmiňují existenci jediné státem povolené masově organizované strany, která je založena na hierarchickém principu v čele s vůdcem. Tato strana je provázána se státními strukturami a byrokracií. Totalitní stát taktéž naprosto ovládá ozbrojené síly země, které bývají propojené přímo se státní stranou. Totalitní stát dále kontroluje veškerou masovou komunikaci a využívá prostředky masové komunikace k propagandě. V totalitním režimu není svobodný přístup k informacím. Jsou využívány represivní složky a teror ke kontrole obyvatelstva. Dále se totalitní stát vyznačuje centrálním řízením a kontrolou ekonomiky.³¹

Charakteristika totalitarismu dle Hannah Arendtové:

Podle Arendtové je klíčovou složkou totalitního státu snaha promítnout se do společnosti a vytvoření „nového člověka“. Nástroji k tomu je dle Arendtové masová indoktrinace a teror. Tento nový člověk má být plně oddán státu a totalitní straně. Arendtová klade ve své teorii důraz na masy lidí a masovost totalitního hnutí. Dle ní je společnost v totalitním státě řízena jednou povolenou politickou stranou, která má v čela charismatického vůdce. Tato strana uplatňuje svoji moc skrze teror a ideologii. Dle Arendtové je podmínkou pro vznik totalitní společnosti masový charakter společnosti, který

³⁰ Dahl, R. (2001). Skutečně existující demokracie. V *O demokracii: Průvodce pro občany* (s. 81-82).

³¹ Říchová, B. (2014). *Totalitarismus a jiné nedemokratické režimy*. V *Přehled moderních politologických teorií* (s. 228).

vede k vykořenění člověka z tradičních společenských struktur a jeho izolovanosti. Dle Arendtové je možné dosáhnout totalitního státu pouze tam, kde je dostatek obyvatel.³²

Charakteristika totalitarismu dle Juana José Linze:

Linze vymezil 3 podmínky, aby režim mohl být označen za totalitní:

- 1) Existence jediného centra moci. Zbytek systému, organizací či skupin odvozuje svoji legitimitu od tohoto místa.
- 2) Život ve společnosti je zcela ovládán ideologií. Tato ideologie má podobu vše vysvětlující teorie, od které odvozují vládnoucí vrstvy svoji legitimitu. Tyto vládnoucí vrstvy mají kolem sebe auru předurčení pro vládu.
- 3) Ve společnosti probíhá masivní politická mobilizace. Společnost je nucena k aktivní účasti v organizacích vytvořených stranou a státem. Lidé jsou ve jménu ideologie mobilizováni, plní pracovní úkoly, jsou zapojeni do činností strany.

1.2. Ekonomické teorie

1.2.1. Keynesova ekonomická teorie

„Vzhledem k tomu, že kapitalistická ekonomika sama o sobě nevytváří dostatečnou poptávku po dlouhodobém udržení plné zaměstnanosti, musí být neviditelná ruka trhu doplněna viditelnou rukou státu, jejímž úkolem je zajistit dostatečnou poptávku a tím i plnou zaměstnanost. V opačném případě se kapitalismus řítí do záhuby“³³

Keynesova ekonomická teorie pochybuje o schopnostech samoregulačního volného trhu plně využívat ekonomických zdrojů a hledá cestu v hospodářské politice státu.

³² Balík, S., Kubát, M. (2004). Totalitarismus jako moderní fenomén. V *Teorie a praxe totalitních a autoritativních režimů* (s. 37). Praha: Dokořán. ISBN 80-86569-89-6.

³³ Sojka, M. (2005). Keynesiánství. V R. Holman (Autor), *Dějiny ekonomického myšlení*. (s.367) 3. vydání. Praha: C.H. Beck. ISBN 80-7179-380-9

Keynesova teorie přinesla alternativu k „neviditelné ruce trhu“ v podobě státního intervencionismu.³⁴

Keynes vidí problém v nedostatečně efektivní poptávce,³⁵ která je příčinou nedobrovolné nezaměstnanosti. Nezaměstnanost vede k nedostačujícímu využívání ekonomických zdrojů. Keynes ve své Obecné teorii přišel se třemi způsoby, jak pomoci kapitalistické tržní ekonomice k využívání všech dostupných zdrojů. Zaprvé šlo o rozdělování bohatství. Keynes byl pro zvýšení dědické daně a progresivní zdanění příjmů. To dle jeho teorie mělo vést ke zvýšení spotřeby a snížení sklonu lidí k úsporám. Druhou možností pro Keynese bylo ovlivňování sklonu k investicím prostřednictvím peněžní a úvěrové politiky. Cílem mělo být dlouhodobé udržování nízkých úrokových sazeb. Avšak sám Keynes byl k této politice skeptický. Důvodem bylo, že lze úrokové sazby snižovat jen na určitou mez. Poté se tato politika stává kontraproduktivní. Třetí variantou, kterou Keynes viděl bylo deficitní financování za státních peněz. Vláda měla financovat programy veřejných prací ze státního rozpočtu. Tyto státní zásahy měly zacelit mezeru po nedostatečných soukromých investicích. Keynes obhajoval deficitní státní rozpočet, který měl vést ke zvýšení efektivní poptávky, která měla pomoci dosažení plné zaměstnanosti³⁶. Dle Keynese je úkolem státu zajistit plné využívání všech dostupných ekonomických zdrojů, kdy klade důraz především na pracovní síly. Keynes tvrdí, že tímto má ale role státu v ekonomice končit. Tržní alokace zdrojů má být ponechána vlivům volného trhu. Centrální řízení alokace zdrojů dle Keynese ohrožuje tržní efektivitu.³⁷

1.2.2. Liberální ekonomie

Rakouská škola:

Jako zástupce liberální ekonomické teorie jsem si zvolil ekonoma Rakouské školy Ludwiga von Misesa a Friedricha von Hayeka a jejich ekonomické teorie. Mises obhajoval klasický ekonomický liberalismus. Byl to přesvědčený odpůrce socialismu a Keynesovy ekonomické teorie. Základy jeho ekonomických myšlenek je liberalismus a individualismus. Dle Misesovy teorie jsou příčinou všech ekonomických problémů zásahy státu. Mises tvrdil,

³⁴ Tamtéž (s.352)

³⁵ Poptávka, která je podepřena penězi spotřebitelů

³⁶ Plná zaměstnanost nastává, když lidé, kteří stojí o práci pracují a přijímají nabízenou mzdu zaměstnavatelů. Stav, kdy neexistuje nedobrovolná nezaměstnanost.

³⁷ Sojka, M. (2010). Teoretický odkaz Johna Maynarda Keynesa. V *Dějiny ekonomických teorií* (s. 262-263). Praha: Havlíček Brain Team. ISBN 978-80-87109-21-2

že stát zavinil vznik hospodářských cyklů vedoucích k depresím a inflacím, když začal řídit oběh peněz. Mises přičítal vznik hospodářských cyklů státem řízeným změnám množství peněz v ekonomice. Mises považoval za příčiny hospodářských krizí měnovou politiku centrálních bank.³⁸

Von Hayek kritizoval Keynesovu ekonomii státních zásahů. Hayek tvrdil, že ačkoliv může být cíl jako je boj s nezaměstnaností ušlechtilý, tak je neslučitelný s individuální svobodou jednotlivce. Kritizoval keynesiánské vytváření veřejných prací. Podle něj vede k nucenému přemístění pracovní síly. Taktéž kritizoval veřejné práce z toho důvodu, že vytvářejí pracovní místa, která jsou málo produktivní. Jde o plýtvání lidskou prací. Podle Hayeka je jedinou cestou k plné zaměstnanosti snížení platů.³⁹

2. Velká hospodářská krize v USA

Úvod

V této kapitole bude popsán vývoj přijímaných opatření ve sledovaných segmentech, politické prostředí a aplikovány teorie z kapitoly 1. Taktéž bude v úvodu představena cesta z krize před sledovaným obdobím.

V době vypuknutí Velké hospodářské krize byl prezidentem Spojených států republikán Herbert Hoover. Často je považovaný za zastávce teorie laissez-faire, on sám svoji ekonomickou ideologii označuje jako kooperativní individualismus. Ten měl být založen na dobrovolné spolupráci mezi byznysem a státem.⁴⁰

V počátcích krize byla Hooverova politika postavena na spolupráci s firmami. Hoover s nimi uzavřel dohodu, dle které měly držet úroveň mezd na předkrizových hodnotách. Hoover věřil, že udržením mezd budou mít zaměstnanci kupní sílu na to, aby mohli nakupovat zboží a tím udrží produktivitu. Tato politika přesto vedla k deflaci a zaměstnavatelé, jejichž cena produktů začala klesat, avšak cena práce zaměstnanců zůstávala

³⁸ Kindlová, E. (2005). Rakouská škola. V R. Holman (Autor), *Dějiny ekonomického myšlení*. (s.256-261)

³⁹ Ševčík, M. (2005). Rakouská škola. V R. Holman (Autor), *Dějiny ekonomického myšlení*. (s.265)

⁴⁰ HOOVER, Herbert. (1923). *American individualism*. Garden City: Doubleday, Page & Company, (s. 43)

stejná začali masivně propouštět. Hooverova mzdová politika rozporuje prezidentovu víru v laissez-faire.⁴¹

V rámci zahraničního obchodu byl za Hooverovy administrativy přijat Smoot-Hawleyho celní sazebník. Tento soubor restriktivních opatření měl sloužit k ochraně domácích producentů. Hoover očekával, že zavedení sazebníku vytvoří nová pracovní místa k čemuž nedošlo. Protekcionistická politika se ukázala jako neúspěšná.⁴²

V oblasti zemědělství v rámci obchodního zemědělského zákona (*Agricultural Marketing Act*) byl založen federální zemědělský výbor (*Federal Farm Board*). Cílem výboru bylo řešení zemědělské krize. Výbor poskytoval zemědělcům půjčky s nízkým úrokem a cílem byla stabilizace cen zemědělských produktů. Pro stabilizaci cen výbor vykupoval zemědělské přebytky a držel je mimo trh. Následný prodej přebytků vedl k velkému poklesu cen, zvýšení nezaměstnanosti a prohloubení krize v zemědělství.⁴³

Hooverova administrativa zahájila programy veřejných prací v rámci *Emergency Relief and Construction Act*. Jednalo se o půjčky jednotlivým státům a firmám na stavby konstrukčních projektů. V rámci těchto projektů a půjček bankám bylo investováno 2,3 miliardy dolarů. Přesto se programům nepodařilo s hospodářskou krizí vyrovnat, pouze zmírnit některé dopady krize.⁴⁴

V roce 1932 byl ve Spojených státech amerických za demokratickou stranu zvolen do úřadu jako 32. prezident Franklin Delano Roosevelt.

Země se v té době nacházela v hluboké hospodářské krizi a nezaměstnanost dosahovala téměř 24 %. Roosevelt přišel s plánem, jak krizi čelit. Jak pomoci v bídě trpícím lidem a jak nastartovat obnovu samotné ekonomiky. Ten plán nazval *New Deal*. Tento plán byl souborem ekonomických opatření, finančních reforem, veřejných prací, zákonů schválených kongresem a exekutivních příkazů prezidenta. Tato opatření měla formu

⁴¹ HORWITZ, S. (2018, listopad 30). Hoover's economic policies. [online cit. 2021-07-15] Dostupné z: <https://www.econlib.org/library/Enc/HooversEconomicPolicies.html>

⁴² Více v kapitole 2.3.1. Smoot-Hawleyho celní sazebník

⁴³ SOBEK, Daniel. Hospodářská politika Herberta Hoovera v roce 1932 [online]. Praha, 2014. (s.7) Dostupné z: https://vskp.vse.cz/42437_hospodarska_politika_herberta_hoovera_vroce_1932

⁴⁴ SOBEK, Daniel. Hospodářská politika Herberta Hoovera v roce 1932 [online]. Praha, 2014. (s.24-26) Dostupné z: https://vskp.vse.cz/42437_hospodarska_politika_herberta_hoovera_vroce_1932

podpory nezaměstnaných a lidí postižených krizí, reformy systému a obnovy amerického průmyslu.

Z historické perspektivy dělíme *New Deal* na První, který začal ihned po nástupu Roosevelta do funkce, kdy velká část programů, zákonů a nařízení vešla ve platnost v prvních sto dnech prezidentova mandátu. A Druhý, který probíhal v letech 1935-1937.

2.1. Politické prostředí

Ve Spojených státech je lid jediným zdrojem státní moci. Vláda je zastupitelská a má pouze moc, která jí byla vymezena lidem. Pro zajištění svrchované moci lidu je vládní moc rozdělena dle Montesquieuovy teorie o dělbě moci. V USA je moc rozdělena na zákonodárnou (Kongres Spojených států amerických), výkonnou (prezident) a soudní (Nejvyšší soud Spojených států amerických). Tyto tři složky moci jsou vzájemně odděleny a navzájem se vyvažují a kontrolují. Tím funguje systém brzd a protivah (*checks and balances*). V systému existují nástroje, navzájem se vyvažující, například se jedná o prezidentské veto, či odmítnutí protiústavních zákonů Nejvyšším soudem.⁴⁵

Sněmovna reprezentantů je volena každé dva roky. Každá druhá volba tedy vychází na rok prezidentských voleb. Prezident je volen na 4 roky a stává se hlavou exekutivy.

Roosevelt byl poprvé zvolen prezidentem v roce 1932. Soupeřem mu byl v prezidentských volbách kandidát Republikánské strany a úřadující prezident Herbert Hoover. Roosevelt zvítězil v poměru států 42:6. Roosevelt získal od voličů velmi silný mandát.

Volby do Sněmovny reprezentantů roku 1932 znamenaly veliký úspěch pro Rooseveltovu Demokratickou stranu. Podařilo se jí získat 313 mandátů oproti 117 republikánským. Důvodem k takovému úspěchu demokratů byla Velká hospodářská krize, se kterou se Hooverově republikánské vládě nepodařilo vyrovnat. Demokraté měli ve sněmovně reprezentantů velmi pohodlnou většinu.

Přijímání zákonů *New Dealu* probíhalo schvalováním v Kongresu. Opozice měla možnost se k přijímaným zákonům svobodně vyjádřit.

⁴⁵ Dvořáková, V. (2005). *Komparace politických systémů I*. Praha (s.171-178)

V roce 1934 byla založena opoziční organizace Americká svobodná liga (*American Liberty League*). Jednalo se o skupinu konzervativních demokratů, která byla podporována bohatými byznysmeny. Zdůrazňovali soukromé vlastnictví a svobody jedince. Jednalo se o odpůrce Rooseveltova *New Dealu*. Liga si dala dva cíle: za prvé propagovat dodržování práv osob a majetku. Za druhé prosazovat povinnost vlády podporovat soukromé podnikání a chránit vlastnictví a užívání majetku. Liga se snažila kampaní zabránit znovuzvolení prezidenta Roosevelta. Po neúspěchu, kdy byl v roce 1936 znovuzvolen, se skupina stáhla do ústraní. Nakonec byla rozpuštěna v roce 1940.⁴⁶

V roce 1937 se Roosevelt pokusil o reformu nejvyššího soudu. Důvodem k tomu byla rozhodnutí, která prohlašovala některé ze zákonů *New Dealu* za protiústavní. Metodu, jakou si prezident k reformě zvolil bylo navýšení počtu soudců. Výhodou této strategie je, že nemusí odporovat zásadám právního státu, pokud je legitimně vysvětlena. Rooseveltovým plánem na rozšíření soudu (*court-packing plan*) bylo umožnění navýšení počtu soudců z 9 na 15. Pokud by vešel v platnost Rooseveltův plán, získal by prezident možnost jmenovat jednoho nového soudce ke každému soudci, který byl starší 70 let, zastával funkci déle než 10 let a odmítl rezignovat a odejít do penze. Roosevelt propagoval nutnost tohoto navýšení počtu soudců, kvůli zvýšení efektivity soudu, kterou vzhledem k věku soudců považoval za nedostatečnou. Půl roku byl návrh projednáván. Nakonec byl Kongresem zamítnut. Během následující čtyř let přesto dva soudci Nejvyššího soudu zemřeli a čtyři rezignovali. Roosevelt nakonec jmenoval sobě nakloněné soudce na jejich místa a vliv na Nejvyšší soud získal.⁴⁷

2.2. Nezaměstnanost

První *New Deal*:

V roce 1933 byla ve Spojených státech amerických téměř 25% nezaměstnanost. Prezident Roosevelt věřil, že je třeba vytvořit nová pracovní místa a zvýšit kupní sílu obyvatelstva, aby se podpořila obnova ekonomiky.

⁴⁶ Schlesinger, A. M. (1988). *The coming of the New Deal* (s.486-489)

⁴⁷ Kosař, David, Šipulová, Katarína, 'Court-packing aneb jak obsadit soudy svými lidmi' (2019), MUNI Law Working Paper No. 2019.01, (s.18-19) [online cit. 2021-06-13] dostupné z: <http://workingpapers.law.muni.cz/dokumenty/52643>.

2.2.1. Civilní sbory na ochranu přírody

21. března 1933 byly vytvořeny Civilní sbory na ochranu přírody (*Civilian Conservation Corps – CCC*). CCC najímaly mladé muže, kteří následně pracovali na mnohých projektech. Starali se například o zalesňování, boj s požáry, boj se záplavami, vysoušení bažin, stavební projekty či údržbu objektů. Vzhledem k vývoji německé pracovní služby, která měla vojenský charakter. Byly v americké společnosti obavy ze vzniku soukromé Rooseveltovy armády. K tomu nedošlo, dokonce v roce 1936 republikánský kandidát na prezidenta Alfred M. Landon uznal úspěch CCC.⁴⁸

2.2.2. Správa stavebních prací

Další velmi významnou částí boje s nezaměstnaností byla správa stavebních prací (*Civil Works Administration – CWA*). Jednalo se o krátkodobý program, mající za cíl vytvořit pracovní místa a pomoci nezaměstnaným přečkat krutou zimu. Program trval pouze od roku 1933 do roku 1934 a vytvářel především manuální veřejně prospěšné práce. Již po dvou měsících od zahájení svého provozu zaměstnávala CWA přes 4 miliony dříve nezaměstnaných. Mezi projekty, na kterých CWA pracovala patří např. výstavba 44 000 mil nových silnic, 3500 nových parků, 1 000 mil nových vodovodů, 4 000 nových nebo zrekonstruovaných škol a 1 000 nových nebo vylepšených letišť.⁴⁹

2.2.3. Správa nouzových veřejných prací

V rámci zákona o národní průmyslové obnově (*National Industrial Recovery Act of 1933 – NIRA*) vznikla stavební agentura pro stavební práce v rámci *New Deal* – Správa nouzových veřejných prací (*Public Works Administrative – PWA*). Myšlenka PWA vznikla již za Hoovera, ovšem realizována byla až za Roosevelta, PWA vytvořila systém státních zakázek, které měly motivovat firmy k najímání lidí a tím snižovat nezaměstnanost. Cílem PWA bylo tímto způsobem stimulovat ekonomiku a vytvořit nová pracovní místa. Mohla také sama iniciovat vlastní stavební projekty. V rámci PWA se stavěly veliké infrastrukturní projekty jako mosty, přehrady, nemocnice, školy, dálnice, elektrárny, či obytné budovy. Díky PWA došlo k obrovské infrastrukturní modernizaci v rámci USA.⁵⁰

⁴⁸ Patel, K. K. (2016). *The New Deal: A global history*. Princeton: Princeton University Press. (s.85-88)

⁴⁹ Badger, A. (1991.). *The New Deal: The Depression years*. New York: Hill and Wang, (s. 197-198)

⁵⁰ Schlesinger, A. M. (1988). *The coming of the New Deal* (s. 282-285)

2.2.4. Autorita v údolí řeky Tennessee

Dalším klíčovým zákonem na podporu nezaměstnanosti, který měl i přesah do podpory průmyslu a hospodářství byl Zákon o autoritě v údolí řeky Tennessee (*Tennessee Valley Authority – TVA*). V rámci zákona byla založena Autorita v údolí řeky Tennessee jako federální agentura, která měla za úkol podpořit ekonomický rozvoj v této skomírající oblasti. Na řece Tennessee bylo postaveno 8 vodních přehrad, které měly chránit dané oblasti před záplavami a vyrábět levnou elektřinu. Ta měla do této oblasti přilákat výrobní podniky, které by pomohly regionu ke zlepšení ekonomické situace.⁵¹

Druhý *New Deal*:

2.2.5. Správa pracovních projektů

Největším z projektů veřejných prací byla Správa pracovních projektů (*Works Progress Administration – WPA*). Byla založena roku 1935 s cílem snížit stále trvající vysokou úroveň nezaměstnanosti. Většinu projektů WPA tvořily infrastrukturní stavby jako letiště, dálnice, silnice, školy, veřejně prospěšné budovy, mosty, parky. Mezi úspěchy WPA uvedené v závěrečné zprávě o programu WPA z let 1935-43 se nachází například 8 000 nových nebo vylepšených parků, 16 000 mil nových vodovodů, 650 000 mil nových, opravených nebo vylepšených silnic, či výroba 382 milionů kusů oblečení. Narozdíl od PWA najímalo WPA zaměstnance přímo. V letech působení WPA 1935-1943 pracovalo v rámci projektu přibližně 8 500 000 lidí.⁵²

2.2.6. Zákon o sociálním pojištění

Jedním z nejvýznamnějších zákonů v rámci *New Deal* opatření je bezpochyby zákon o sociálním pojištění (*Social Security Act*). Ve 30. letech 20. století byly Spojené státy americké poslední rozvinutou, industriální zemí, která neměla prakticky žádný systém sociálního zabezpečení pro své občany. Tento zákon o sociálním zabezpečení zavedl mimo jiné starobní důchod, podporu v nezaměstnanosti, pomoc dětem v nouzi, či podporu lidí, kteří se o sebe nemohou postarat (například nevidomé). Stát financoval tyto programy sociálního zabezpečení z daně z příjmu. Tento zákon dodnes platí a je doplněn několika dodatky a rozšířen.⁵³

⁵¹ Walton, G. M., & Rockoff, H. (2018). *History of the American economy*. (s. 544)

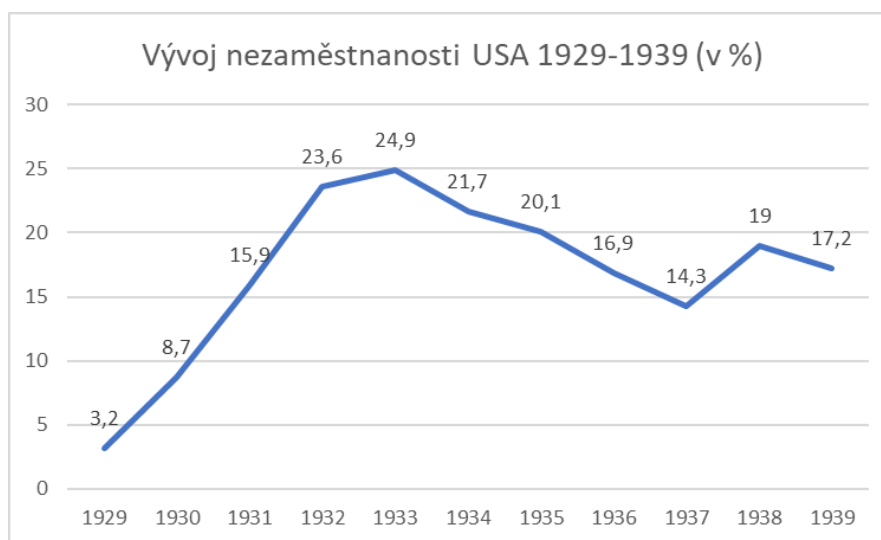
⁵² CHAD ALAN GOLDBERG. Contesting the Status of Relief Workers during the New Deal: The Workers Alliance of America and the Works Progress Administration, 1935-1941. *Social Science History* [online]. 2005, 29(3), (s.337-340) [cit. 2021-3.5.]. ISSN 01455532. Dostupné z: doi:10.2307/40267880

⁵³ Badger, A. (1991.). *The New Deal: The Depression years*. (s.190)

2.2.7. Wágnerův zákon

Pro zaměstnance byl roku 1935 velice důležitý zákon o pracovních vztazích (*National Labor Relations Act*), který je známý také jako *Wagner Act*. Hlavním cílem tohoto zákona byla především ochrana zaměstnanců a vyrovnání nerovnosti vyjednávací síly mezi zaměstnanci a zaměstnavateli. Wágnerův zákon dával právo zaměstnancům organizovat se v rámci odborů, volit si své zástupce, kolektivně vyjednávat o výši mezd, či právo na stávku. Spolu s těmito právy zaměstnancům s sebou zákon přinášel založení rozhodčího soudu pro pracovní vztahy (*National Labor Relations Board*). To je orgán starající se o dodržování amerického zákoníku práce. Rooseveltovým cílem bylo narovnat vzájemné vztahy mezi zaměstnanci a zaměstnavateli a vytvořit kvalitní vztahy mezi oběma skupinami. V zákoně je definována řada nekalých pracovních praktik, které jsou pro zaměstnavatele zakázané. Zaměstnavatelé nesmí např. zasahovat do rozhodnutí zaměstnanců vytvářet, či vstupovat do odborových organizací, či nesmí odmítnout se zástupci zaměstnanců kolektivně vyjednávat.⁵⁴

Graf č.1 Vývoj nezaměstnanosti v letech 1929–1939:

Zdroj⁵⁵

⁵⁴ Tamtéž (s.119-120)

⁵⁵ National Bureau of Economic Research, Unemployment Rate for United States [M0892AUSM156SNBR], dostupné z FRED, Federal Reserve Bank of St. Louis; <https://fred.stlouisfed.org/series/M0892AUSM156SNBR>, duben 30, 2021.

Shrnutí:

Nejkritičtější způsob, jakým ovlivnila Velká hospodářská krize ekonomiku byla nezaměstnanost. Prezident Roosevelt si vytyčil za cíl s ní bojovat. Instrumenty, které zvolil byly rozsáhlé projekty veřejných prací. První *New Deal* byl zaměřen především na okamžitý boj s nezaměstnaností, bylo vytvořeno několik agentur a programů. Druhý *New Deal* přišel s nejmasivnějším projektem veřejných prací WPA a pomocí v sociální oblasti. Zákon o sociálním pojištění přinášel starobní důchody, či podporu v nezaměstnanosti. V rámci Wagnerova zákona byla posílena pozice zaměstnanců. Pokud zhodnotíme Rooseveltovu politiku v oblasti nezaměstnanosti. Byla úspěšná z hlediska budování infrastruktury a pozitivních změn v oblasti sociální politiky. Avšak pokud se zaměříme na data z grafu č. 1 zjistíme, že po sledovanou dobu neklesla nezaměstnanost pod 14 %. Jestli byl cíl prezidenta Roosevelta bojovat s nezaměstnaností, tak byl *New Deal* v této oblasti neúspěšný. Z ekonomického pohledu naplňovaly stavební programy pro boj s nezaměstnaností znaky keynesiánské ekonomiky, avšak sami keynesiáni kritizovali *New Deal* jako nedůsledný kvůli Rooseveltově snaze dosahovat vyrovnaného rozpočtu.⁵⁶ Keynesiánská ekonomika by zašla dále než Roosevelt, co se týče deficitního utrácení.⁵⁷ Wágnerův zákon taktéž odpovídal Keynesovým konceptům, protože přinášel státní zásah do pracovních vztahů.

2.3. Průmyslová výroba

První *New Deal*:

Srdcem amerického hospodářství ovšem nebylo ani zemědělství nebo finančnictví, ale průmysl. Průmysl a celkově průmyslová výroba byly Velkou hospodářskou krizí tvrdě zasaženy. Dle Federální rezervní rady (*Federal Reserve Board*) klesl index průmyslové výroby ze 110 bodů z roku 1929 na 57 bodů v roce 1932 – tedy téměř o 50 %. Celková ztráta hodnoty všech konečných výrobků činila pád z 38 miliard dolarů v roce 1929 na 17,5 miliardy dolarů v roce 1932. Dva členové Mozkového trustu (*Brain trust*), poradní skupiny prezidenta Roosevelta, ředitel NRA generál Hugh Johnson a ekonom Raymond Moley se shodli, že klíčem k funkčnímu průmyslovému programu obnovy je spolupráce byznysu a vlády.⁵⁸

⁵⁶ BROWNLEE, W. Elliot. *Federal Taxation in America: A Short History*. 2004. (s.103-104) ISBN 9780521836654.

⁵⁷ Deficitní utrácení zobrazuje příloha č.10

⁵⁸ Schlesinger, A. M. (1988). *The coming of the New Deal* (s. 87)

2.3.1. Správa národní obnovy

V rámci obnovy průmyslové výroby byl přijat klíčový zákon o národní průmyslové obrodě, který se skládal z, v předchozí kapitole zmíněné, Správy nouzových veřejných prací a Správy národní obnovy (*National Recovery Administration – NRA*), které měly za cíl podpořit průmyslové zotavení z Velké hospodářské krize. Dále pak posílit vliv spravedlivé hospodářské soutěže a zajistit další veřejné práce pro nezaměstnané. Nastavit spravedlivé mzdy a ceny. Měla být snížena soutěživost na americkém trhu a být provedena úprava pracovních podmínek zaměstnanců. Z tohoto důvodu byly zrušeny antitrustové zákony z roku 1890. Vláda požadovala, aby si jednotlivé sektory průmyslu vytvořily vlastní pravidla slušné konkurence (kodexy), která by se po schválení prezidentem stala pro daný průmyslový sektor zákonem. Tyto pravidla tvořily prodejní a kalkulační praxe, maximální ceny, dohody o rozdělení výroby, či jejího omezení a závazek, že žádná ze stran nebude prodávat své zboží za cenu pod výrobní náklady. Tímto způsobem získala vláda kontrolu nad cenami.⁵⁹

Klíčovou částí zákona byla sekce 7a, která měla zaměstnancům vynahradit zrušení antitrustových zákonů. Sekce 7a dávala zaměstnancům právo organizovat se v odborech a kolektivně vyjednávat o podmínkách se zaměstnavateli, jmenovat své zástupce, kteří budou mluvčími v případě pracovních sporů. Dále byl zaveden 40hodinový pracovní týden a v rámci kodexu měla být stanovena minimální mzda.⁶⁰ Roosevelt osobně si velmi cenil ustanovení v rámci sekce 7a, kterým byla zrušena dětská práce. Dle jeho slov mu zrušení dětské práce osobně přineslo největší uspokojení ze všeho, co od nástupu do úřadu udělal.⁶¹

2.3.2. Schechterův proces

Část velkých podnikatelů se nemohla smířit s novými opatřeními v rámci průmyslu. Trnem v oku jim byl jak článek 7a rozšiřující zaměstnanecké pravomoci a kodexy, které jim určují minimální cenu prodávaného zboží a limity produkce. Podnikatelé stávkovali, což se projevilo na poklesu výroby. Mezi podnikateli se začínaly ozývat hlasy, že zákon je protiústavní, že jsou porušována práva podnikatelů i států. Osudným se zákonu NIRA stal Schechterův proces. Aaron Schechter a spol. byla drůbeží firma z New Yorku, která byla obviněna z porušení kodexu v 18 bodech. Obhajoba firmy byla postavena na skutečnosti, že se jedná pouze o vnitrostátní obchod, a tudíž do něj federální vláda nemá dle ústavy právo

⁵⁹ Patel, K. K. (2016). *The New Deal: A global history*. (s.66)

⁶⁰ Badger, A. (1991.). *The New Deal: The Depression years*. (s.85-86)

⁶¹ Jakovlev, N. N. (1985). *Franklin D. Roosevelt: Člověk a politik*. Praha: Svoboda, 1985. (s. 212-213)

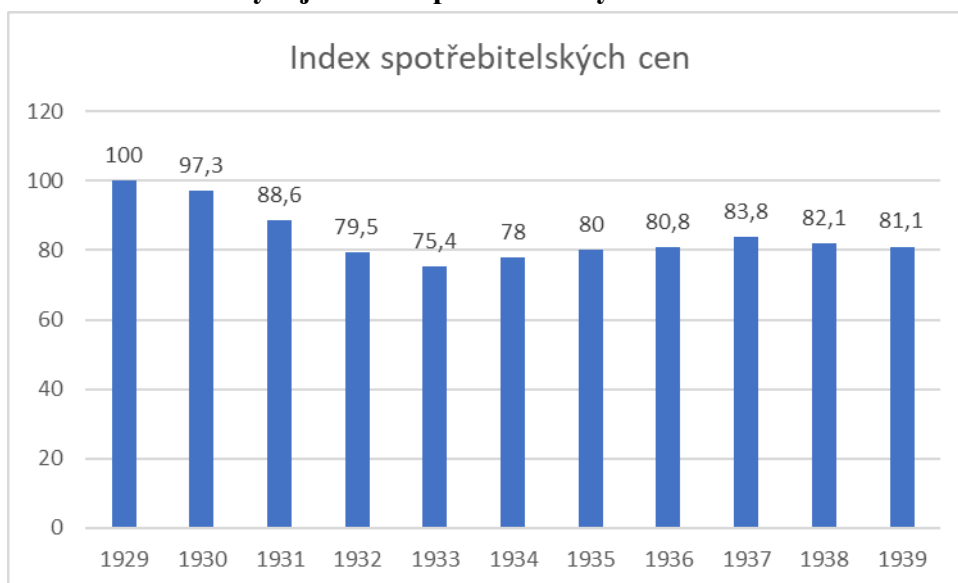
zasahovat. Proces se nakonec dostal až na půdu Nejvyššího soudu. 27. května 1935 byla NIRA prohlášena za protiústavní zákon.⁶²

Druhý *New Deal*:

2.3.3. Malá NRA

Prezident Roosevelt reagoval na prohlášení NIRA za protiústavní přijetím Wagnerova zákona, který opět přiznával zaměstnancům ztracená práva. Co se týče průmyslu již několik týdnů po prohlášení NIRA za neústavní byla schválena takzvaná „Malá NRA“ (*Guffey-Snyder Act*), která znovu zavedla starý kodex pro společnosti těžící černé uhlí. Malá NRA stanovovala stupnici mezd a pracovních hodin, vytvořila národní komisi, která měla za úkol stanovovat ceny a regulovat výrobu a zaručovala kolektivní vyjednávání. Tento zákon byl v roce 1936 taktéž shledán neústavním a v roce 1937 nahrazen Guffey-Vinsonovým zákonem.⁶³

Graf č. 2 Vývoj indexu spotřebitelských cen USA 1929-1939:

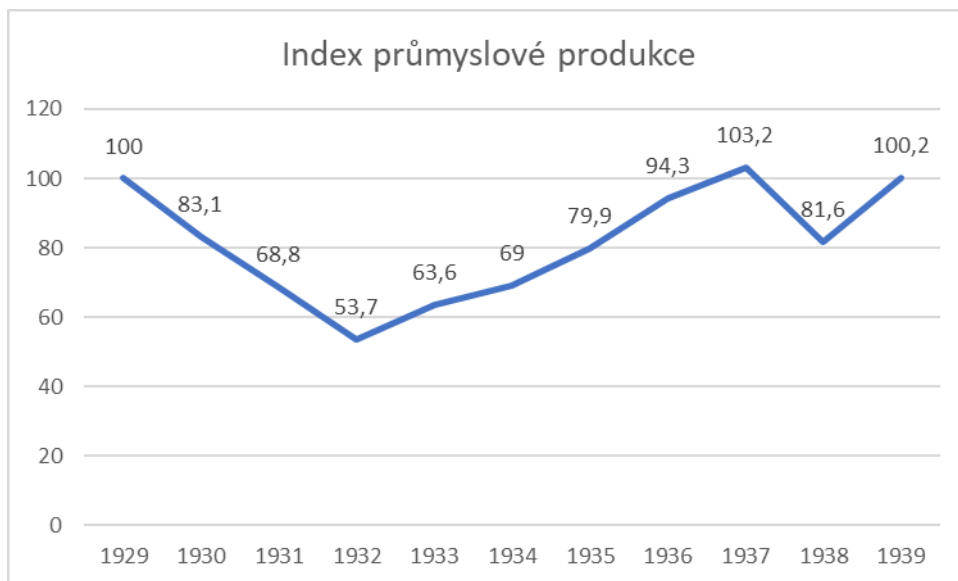
Zdroj⁶⁴

⁶² Matoušek, J. (1948). *Spojené Státy Americké: Hospodářsko-politický vývoj národa* (s. 334)

⁶³ LEUCHTENBURG, William Edward. Franklin D. Roosevelt and the New Deal, 1932-1940. New York: Harper Perennial, 2009. New American nation series. ISBN 978-0-06-183696-1.. (s. 161-162).

⁶⁴ U.S. Bureau of Labor Statistics, Consumer Price Index for All Urban Consumers: All Items in U.S. City Average [CPIAUCNS], dostupné z FRED, Federal Reserve Bank of St. Louis; <https://fred.stlouisfed.org/series/CPIAUCNS> [online cit. 2021-04-16]

Graf č. 3 Vývoj indexu průmyslové produkce USA 1929-1939:

Zdroj⁶⁵

Shrnutí:

V rámci Prvního *New Dealu* v oblasti průmyslové výroby byla klíčovou agenturou NRA. NRA si dávala za cíl nastavit spravedlivé mzdy a ceny, snížení soutěživosti na americkém trhu a zlepšení pracovních podmínek zaměstnanců. V rámci NRA stát zasahoval do cenové politiky, kdy firmy působící v různých sektorech průmyslu byly vedeny k vytvoření kodexů spravedlivé konkurence. Lidé byli vedeni k nakupování pouze u firem podporujících NRA. Součástí NIRA byl článek 7a, který zaváděl 40 hodinový pracovní týden a stanovoval minimální mzdu a dával zaměstnancům právo se organizovat v odborech a kolektivně vyjednávat. NIRA byla prohlášena za neústavní, čímž došlo v USA k uplatnění systému brzd a protivah. Nejvyšší soud prohlásil přesouvání moci zákonodárné na výkonnou za protiústavní, stejně jako že vláda nemůže zasahovat do vnitřních hospodářských poměrů jednotlivých států. V rámci Druhého *New Dealu* byla přijata „Malá NIRA“ ta navracela kodexy společností těžícím černé uhlí. Pokud se podíváme na graf č. 3 dozvíme se, že se mezi lety 1933-1937 index průmyslové produkce prakticky zdvojnásobil, poté přišel krátký propad v roce 1938, ovšem následovaný opět růstem. Na základě dat byla průmyslová obnova úspěšná. Sám Keynes zákon NIRA hodnotil ve svém otevřeném dopisu adresovaném

⁶⁵ Board of Governors of the Federal Reserve System (US), Industrial Production: Total Index [INDPRO], dostupné z FRED, Federal Reserve Bank of St. Louis; <https://fred.stlouisfed.org/series/INDPRO>. [online cit. 2021-04-16].

Rooseveltovi. Keynes v něm pozitivně hodnotí sociální přínos NIRA, avšak kritizuje nepochopení politiky zvyšování cen jako cesty k obnově průmyslu. Keynes místo toho doporučuje primárně se zaměřit na zvýšení agregátní kupní síly a tím přispět ke zvýšení cen.⁶⁶

2.4. Zahraniční obchod

Roosevelt byl znovuzvolen prezidentem Spojených států v roce 1936. Jeho první volební období bylo ve znaku vnitřní a domácí politiky, kdy se snažil o obnovu domácí ekonomiky a zlepšení sociálních poměrů ve své zemi. Ve druhém volebním období začal prezident Roosevelt zaměřovat svoji pozornost směrem k zahraničí a více angažoval svoji zemi ve světovém dění.

2.4.1. Smoot-Hawleyho celní sazebník

Hospodářské vztahy se zahraničními státy ovlivňovaly domácí ekonomickou situaci. Spojené státy byly omezeny tarifní protekcionistickou politikou zavedenou Smoot-Hawleyho celním sazebníkem (*Smoot–Hawley Tariff Act*) v roce 1930. Jednalo se o soubor restriktivních opatření v rámci politiky Spojených států sloužících k ochraně domácích producentů. V pozadí přijatého celního sazebníku stály zájmové skupiny, které chtěly posílit svůj byznys, a které byly často úzce spjaty s vládou. Především se jednalo o zástupce zemědělců a výrobců z řad lehkého průmyslu. Sazebník obsahoval na 20 000 položek importovaného zboží, na které se vztahovaly nové celní zákony. Sazebník získával podporu díky tomu, že zde stále byla obava z velké nezaměstnanosti a očekávalo se, že samotné zavedení cel vytvoří nová pracovní místa, či alespoň pomůže udržet ta současná díky ochraně před zahraniční konkurencí. To se ovšem nestalo. V roce 1930, kdy byl sazebník prosazen, činila nezaměstnanost 7,8 %, zatímco v roce 1931 to už bylo 16,3 % a o rok později následoval další nárůst nezaměstnanosti. Zavedení sazebníku vedlo k mnoha celosvětovým odvetným reakcím, které negativně ovlivnily světové hospodářství. Protekcionismus a odvetná opatření států, nebyly racionální ekonomické kroky, ale spíše touha po pomstě Spojeným státům za vysoká cla.⁶⁷

⁶⁶ Keynes, J. M. (1933). An Open Letter to President Roosevelt. 18, Norham Gardens, Oxford, England. [online cit. 2021-07-24]. Dostupné z: <http://www.la.utexas.edu/users/hcleaver/368/368KeynesOpenLetFDRtable.pdf>

⁶⁷ MIKŠÍKOVÁ, Markéta. Smoot-Hawley celní sazebník a Velká hospodářská krize [online cit. 2021-04-12]. Brno, 2015. Dostupné z: <https://theses.cz/id/bkieti/>.

2.4.2. Zákon o vzájemných clech

Jelikož při nástupu Roosevelta, jehož Demokratická strana byla spíše proti celním tarifům, nebyly Spojené státy, co se týče mezinárodního obchodu, v příliš dobré situaci bylo třeba tento problém řešit. Na jedné straně Spojené státy uplatňovaly protekcionistickou politiku, na druhé jim světové státy stále dlužily okolo 20 miliard dolarů z dob První světové války. Aby znovu narovnal prostředí, tak prezident Roosevelt zavedl novou obchodní politiku. 2. března 1934 byl uveden v platnost Zákon o vzájemných clech (*Reciprocal Tariff Act*). Tímto zákonem získal prezident pravomoc po dobu následujících 3 let zvýšit nebo snížit celní hladinu bez nutnosti schválení kongresem až o 50 % na základě bilaterálních jednání s cizí zemí. Jednalo se o liberalizaci zahraničního obchodu a opouštění politiky protekcionismu. Mezi lety 1934 a 1945 bylo uzavřeno 32 takovýchto vzájemných dohod s 29 státy. Daná tříletá doba platnosti této pravomoci byla pravidelně prodlužována a prezident Roosevelt měl tento nástroj k dispozici do konce vlády své administrativy. Spolu s tímto zákonem byl schválen i Zákon o obchodních dohodách (*Trade Agreements Act*), který taktéž upravoval americké obchodní vztahy směrem k zahraničí. Na těchto programech se velmi podílel státní tajemník Cordell Hull.⁶⁸

2.4.3. Latinská Amerika

Spojené státy se svou obchodní politikou primárně orientovaly na státy amerického kontinentu. Nejvíce na státy Latinské Ameriky, kterou svým způsobem považovaly za svoji sféru vlivu. Spojené státy uplatňovaly politiku dobrého sousedství (*Good Neighbor Policy*). Součástí této politiky bylo nepoužití násilí vůči latinsko-americkým státům, a že vláda Spojených států nebude podporovat zájmy amerického kapitálu v těchto zemích.⁶⁹

2.4.4. Kanada

Další klíčovou zájmovou oblastí na americkém kontinentě byla Kanada. V roce 1932 jsou Spojené státy největším dovozcem do Kanady, kdy americký export tvoří 61 % všeho kanadského importu. V roce 1935 uzavírají Spojené státy obchodní smlouvu s Kanadou, která rozšiřuje obchodní styky mezi oběma zeměmi. Americký vývoz do Kanady a obráceně kanadský vývoz do USA se mezi lety 1933–1938 zvýšil téměř o 50 %.⁷⁰

⁶⁸Schlesinger, A. M. (1988). *The coming of the New Deal* (s. 254-260)

⁶⁹ Matoušek, J. (1948) *Spojené Státy Americké: Hospodářsko-politický vývoj národa* (s. 340-346)

⁷⁰ Tamtéž (s. 346-350)

Tabulka č. 1 Obchodní statistiky USA 1932-1938:

Rok	1932	1933	1934	1935	1936	1937	1938
Export (miliardy dolarů)	1,6	1,7	2,1	2,3	2,5	3,3	3
Import (miliardy dolarů)	1,3	1,4	1,7	2	2,4	3	2
Obchodní bilance	0,3	0,3	0,4	0,3	0,1	0,3	1

Zdroj:^{71 72}

Shrnutí:

V oblasti zahraničního obchodu získal Roosevelt po přijetí zákona o vzájemných clech pravomoc zvýšit, nebo snížit celní hladinu na základě bilaterálního jednání s cizí zemí bez nutnosti schválení kongresu. Jednalo se o liberalizaci zahraničního obchodu a opouštění politiky protekcionismu. Mezi lety 1934 a 1945 bylo uzavřeno 32 takovýchto vzájemných dohod s 29 státy. Spojené státy orientovali svůj mezinárodní obchod na státy Latinské Ameriky a Kanadu. Dle tabulky č. 1 můžeme usuzovat, že od nástupu Roosevelta rostl každoročně export i import až do roku 1938, kdy došlo k poklesu. Obchodní bilance se pohybovala v plusových hodnotách. Rooseveltova obchodní politika byla úspěšná.

2.5. Zemědělství

Velká hospodářská krize se na segmentu zemědělství projevila klesajícími cenami zemědělských produktů. Index farmářských cen padl ze 147 v lednu 1930 na 57 v únoru 1933.⁷³ Hrubý farmářský příjem, který v roce 1929 činil téměř 14 miliard dolarů klesl až na 6,5 miliard v roce 1932, tedy o 46 %. Do velikých problémů se dostali farmáři, kteří byli zadluženi. To se týkalo až téměř 50 % farmářů z nichž se polovina dostala do prodlení, kdy nebyli schopni platit své závazky. V době krize taktéž násobně vzrostl počet farem, které byly nuceny ukončit svůj byznys kvůli špatné ekonomické situaci.⁷⁴

2.5.1. Zákon o regulaci zemědělství

12. května 1933 byl přijat Zákon o regulaci zemědělství⁷⁵ (*Agricultural Adjustment Act* – AAA), který zřizoval novou agenturu Zemědělskou regulační administrativu

⁷¹ National Bureau of Economic Research, Total Exports for United States [M07023USM144NNBR], dostupné z FRED, Federal Reserve Bank of St. Louis; <https://fred.stlouisfed.org/series/M07023USM144NNBR>, [online cit. 2021-04-15].

⁷² National Bureau of Economic Research, Total Imports for United States [M07028USM144NNBR], Dostupné z FRED, Federal Reserve Bank of St. Louis; <https://fred.stlouisfed.org/series/M07028USM144NNBR>, [online cit. 2021-04-15].

⁷³ 100 = 1909-1914

⁷⁴ Walton, G. M., & Rockoff, H. (2018). History of the American economy. (s. 544-546)

⁷⁵ Agricultural Adjustment Act of 1933 [online]. [cit. 2021-04-18]. Dostupné z: <https://govtrackus.s3.amazonaws.com/legislink/pdf/stat/48/STATUTE-48-Pg31.pdf>

(*Agricultural Adjustment Administration*). Cílem těchto regulací bylo omezení produkce zemědělců a zvýšení jejich příjmů. Nejspíše nejdůležitější částí AAA byla omezení osevní plochy. Tyto regulace určovaly, jaká výměra osevní plochy může být oseta do následující doby sklizně. Tato výměra byla farmářům přidělena na základě minulé produkce dané farmy. Tímto omezením byly zvýhodněny velké farmy oproti těm malým. Aby byla zajištěna podpora těchto regulací, byla zavedena dotace, kdy farmáři dostávali peněžní kompenzace za neobdělanou půdu. Tyto dotace byly placeny ze speciální daně, která byla uvalena na firmy, které zpracovávaly zemědělské produkty.⁷⁶

Cílem opatření bylo postupně dosáhnout spokojenosti jak na straně zemědělců, tak podnikatelů. Roosevelt chtěl, aby bylo v zemědělství dosaženo cenové úrovně z let 1909-1914. Omezení produkce mělo být do takové míry, aby reálná poptávka odpovídala cenám, které v zemědělství stanovila vláda. Součástí tohoto omezení produkce bylo i pálení již sklizené úrody, či vybití dobytka za které dostávali zemědělci již zmíněné dotace. Tyto dotace jim nahrazovaly ušlý zisk ve výši rozdílu mezi současnou cenou zemědělských produktů a tou z let 1909-1914, která byla pro Rooseveltovu administrativu cílová.⁷⁷

2.5.2. Úvěry v zemědělství

Taktéž bylo vydáno několik zákonů na pomoc zadluženým farmářům, které měli usnadnit dosažení na úvěr, či jim vypomoci. 27 března 1933 společně s exekutivním rozkazem 6084 byla zřízena Farmářská úvěrová administrativa (*Farm Credit Administrative*), která měla zefektivnit poskytování zemědělských půjček. 12. května 1933 vešel v platnost Nouzový farmářský hypoteční zákon (*Emergency Farm Mortgage Act*), ten farmářům přinášel nižší úrokové sazby a volnější splátkové podmínky. 16. června 1933 byl na pomoc zemědělcům přijat Zákon o poskytování půjček farmářům (*Farm Credit Act*), jehož cílem bylo poskytovat farmářům federální půjčky. Důvodem k tomu bylo, že klasické bankovní úvěry byly pro řadu farmářů nedosažitelné kvůli jejich krátkodobosti a vysokým úvěrovým sazbám. Bylo odhadováno, že služby Farmářské úvěrové administrativy využilo až na dva miliony farmářů, kterým byly poskytnuty úvěry až do celkové výše téměř 3 miliard dolarů.⁷⁸ Farmářské úvěry zavedla již předtím Hooverova vláda, avšak Rooseveltův projekt

⁷⁶ Walton, G. M., & Rockoff, H. (2018). History of the American economy. (s. 546-547)

⁷⁷ Matoušek, J. (1948). *Spojené Státy Americké: Hospodářsko-politický vývoj národa* (s. 312-313)

⁷⁸ Farm credit act (1933). [online cit. 2021-04-09]. dostupné z: <https://livingnewdeal.org/glossary/farm-credit-act-1933/>

byl masivnější a soustředil se na pomoc zadluženým farmářům, zatímco Hooverův na udržení cen zemědělských produktů.

2.5.3. Spojené státy v. Butler

Původní zákon AAA byl shledán 6. ledna 1936 neústavním Nejvyšším soudem Spojených států amerických. Neústavnost byla shledána v rámci případu Spojené státy v. Butler. Jednou z plodin, na které v rámci AAA byla udělena speciální daň na firmy zpracovávající zemědělské produkty, byla bavlna. Butler obdržel daňovou pohledávku kvůli odběru bavlny od společnosti Hoosac Mills.⁷⁹ Soud rozhodl v poměru 6-3 ve prospěch neústavnosti AAA. Soudce Roberts argumentoval tím, že tento zákon porušoval daná práva jednotlivých států unie, kdy kontrola a regulace zemědělské produkce je v rukou států a nikoli federální vlády. Tato daň byla tedy shledána prostředkem k neústavnímu cíli.⁸⁰

2.5.4. Modifikovaný zákon o regulaci zemědělství

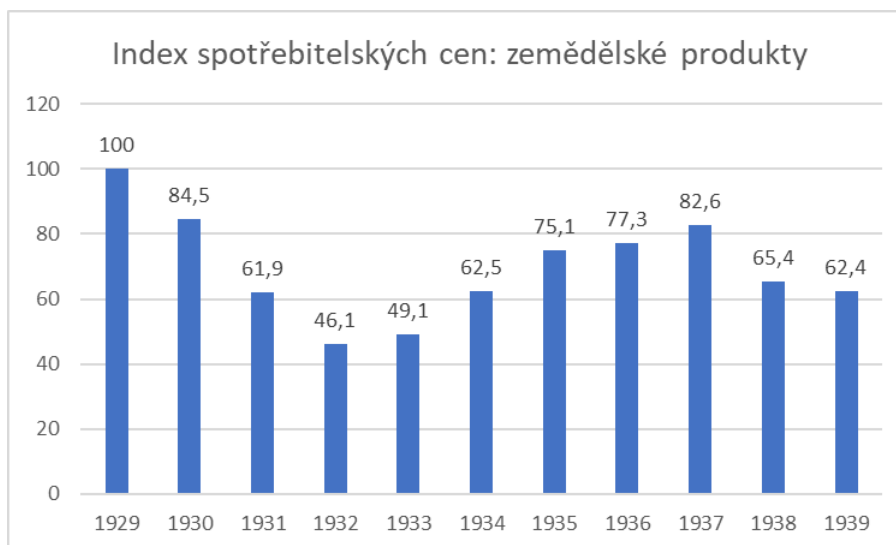
Vzhledem ke shledání neústavnosti AAA v roce 1936 byl 16. února 1938 přijat modifikovaný zákon AAA, který obnovoval ustanovení předchozího zákona o obnově zemědělství s tím rozdílem, že tentokrát mělo být financování zajištěno z rozpočtu federální vlády namísto speciální zpracovatelské daně. I tento zákon byl napaden pro neústavnost, ovšem v roce 1942 vynesl Nejvyšší soud rozsudek, kdy jednomyslně shledal zákon neodporující ústavě.⁸¹

⁷⁹ United States v. Butler. Dostupné z: <https://www.oyez.org/cases/1900-1940/297us1> [online cit. 2021-04-17]

⁸⁰ United States v. Butler et al., Receivers of Hoosac Mills Corp. United States v. Butler et al., Receivers of Hoosac Mills Corp [online cit. 2021-04-17]. 2017, 1-26

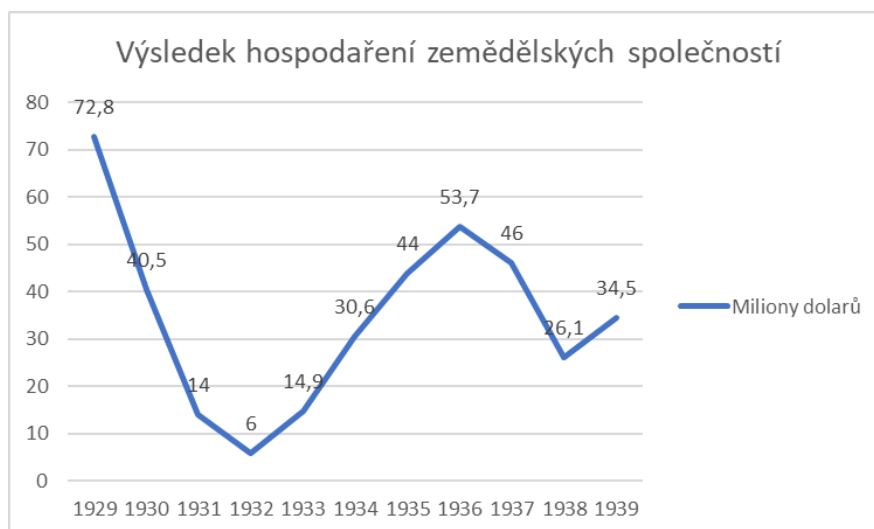
⁸¹ Walton, G. M., & Rockoff, H. (2018). History of the American economy. (s. 547)

Graf č. 4 Index spotřebitelských cen: zemědělské produkty USA 1929-1939:

Zdroj⁸²

Graf č. 5 Výsledek hospodaření zemědělských společností USA 1929-1939:

Zdroj⁸³

Shrnutí:

Základem americké zemědělské politiky bylo omezení produkce zemědělců a zvýšení jejich příjmů. Stát reguloval, jaká výměra půdy může být oseta. Farmáři dostávali

⁸² U.S. Bureau of Labor Statistics, Producer Price Index by Commodity: Farm Products [WPU01], dostupné z FRED, Federal Reserve Bank of St. Louis; <https://fred.stlouisfed.org/series/WPU01>, [online cit. 2021-05-07]

⁸³ National Bureau of Economic Research, Net Income, Agricultural Corporations Reporting for United States [A09010USA144NNBR], Dostupné z from FRED, Federal Reserve Bank of St. Louis; <https://fred.stlouisfed.org/series/A09010USA144NNBR>, [online cit. 2021-04-30].

dotace za neobdělvanou půdu. Rooseveltova administrativa chtěla dosáhnout na ceny produktů z let 1909-1914. Stát podporoval pálení nesklizené úrody, či vybíjení dobytka. Stát dále zavedl speciální úvěry na pomoc farmářům, protože byly pro řadu z nich nedosažitelné. V roce 1936 byl zákon AAA prohlášen za neústavní. Zrušením zákona AAA ústavním soudem byly uplatněny principy dělby moci. Roosevelt na to zareagoval přijetím upraveného původního zákona ve kterém byla zrušena zpracovatelská daň. Demokratický režim ovlivnil podobu modifikovaného zákona AAA. Ten byl taktéž posuzován Nejvyšším soudem, ale byl shledán ústavním. Roosevelt taktéž navázal na Hooverovy zemědělské úvěry, avšak jeho politika byla masivnější a vedena s cílem pomoci zadluženým farmářům. Dle grafu č. 3 Došlo po Rooseveltově nástupu k růstu cen zemědělských produktů. Ten se ale zastavil roku 1938. Ve sledovaném období se nepodařilo dosáhnout cen z předkrizového roku 1929. Ačkoliv došlo ke zlepšení situace v zemědělství, nelze *New Deal* v této oblasti považovat za úspěšný. Zvýšené státní zásahy v oblasti zemědělství a úvěrová politika naplňovaly znaky Keynesovy ekonomie.

2.6. Měnová politika

Prvním zákonem, který po nástupu Roosevelta do funkce kongres schválil byl Nouzový bankovní zákon (*Emergency Banking Relief Act*), který dával Rooseveltovi vliv a kontrolu nad měnovými a bankovními záležitostmi. 6. března 1933 prezident rozhodl o dočasném uzavření bank – vyhlásil takzvané bankovní prázdniny. Cílem bylo vyřešit krizi důvěry v bankovní instituce. Poté otevřel pouze ty banky, které byly solventní a které měly šanci přežít krizi. Miliardy dolarů v papírové měně a zlatě do nich proudily zpět, čímž se stabilizoval bankovní systém. Posílit důvěru v bankovní systém měl zákon ze 17. května téhož roku známý pod jménem Glass-Steagallův bankovní zákon (*Glass-Steagall Banking Act*). Tento zákon uděloval Federálnímu rezervnímu systému (*Federal Reserve System*) rozsáhlé pravomoci v oblasti úrokových sazeb a založil Federální korporaci pro pojištění vkladů (*Federal Deposit Insurance Corporation*), která pojišťovala vklady do bank až do výše 5000 dolarů. Dalším krokem bylo zakázání soukromého vlastnictví zlata a jeho výměny za papírové bankovky. Následoval zákon o cenných papírech, který omezoval vydávání akcií a zřídil komisi pro cenné papíry (*Securities and Exchange Commission - SEC*).⁸⁴

⁸⁴ Peterson, B. B. (2009). *Franklin Delano Roosevelt, preserver of spirit & hope*. (S. 93)

2.6.1. Zlatý standard

Receptem na deflaci, proti které chtěl prezident bojovat byla inflační politika. Do oběhu bylo dáno velké množství papírových peněz, které měli znovu probudit hospodářství a zvýšit koupěschopnost obyvatelstva. K podpoře tohoto plánu je dolar zbaven zlatého standardu. Refico (*Reconstruction Finance Corporation*) vykupuje zlato, avšak neudává hned cenu za unci, cílem této politiky je, aby nebyly domácí ceny tvořeny na základě ceny zlata k dolaru.⁸⁵

30. ledna 1934 je schválen Zákon o zlaté rezervě (*Gold Reserve Act*), kterým Roosevelt stabilizoval dolar zavedením ceny zlata vůči dolaru na 35 dolarů za trojskou unci.⁸⁶ Jelikož se lidé v krizi obávali, že papírové peníze nejsou bezpečné, volili často možnost „tvrde“ měny, kdy měnili papírové bankovky za zlato. Federální rezervní banka zažívala odliv zlata. Zákon o zlaté rezervě zakázal soukromé držení a používání zlata jako měny. Vláda vyzvala občany, aby směnili své zlato za dolary, čímž chtěl Roosevelt zvýšit objem peněz v ekonomice.⁸⁷

2.6.2. Zákon o nákupu stříbra

Aby bylo využito v otázce měny i stříbro je 18. června 1934 schválen zákon o nákupu stříbra (*Silver Purchase Act*). Zákon měnil poměr krytí dolaru stříbrem,⁸⁸ kdy byl dolar nově z jedné čtvrtiny kryt stříbrem. Roosevelt měl pravomoc zvýšit obsah stříbra až na úroveň jedné třetiny a cena stříbra mohla být zvýšena prezidentovým rozhodnutím až o trojnásobek.⁸⁹

Měnová politika prezidenta Roosevelta vedla k situaci, kdy se v amerických rukou začalo hromadit zlato z celého světa.⁹⁰

Shrnutí:

Během prvních sto dní svého mandátu provedl Roosevelt bankovní reformu. Banky byly dočasně uzavřeny, poté byly otevřeny jen ty, které byly solventní. Důležitým krokem měnové politiky bylo zakázání soukromého vlastnictví zlata. Prezident bojoval proti deflaci

⁸⁵ Matoušek, J. (1948). *Spojené Státy Americké: Hospodářsko-politický vývoj národa* (s. 298-299)

⁸⁶ Schlesinger, A. M. (1988). *The coming of the New Deal* (s. 246)

⁸⁷ Gold reserve Act (1934). [online cit. 2021-04-13] Dostupné z: <https://livingnewdeal.org/glossary/gold-reserve-act-1934/>

⁸⁸ Do té doby poměr 88:12 Zlato:Stříbro

⁸⁹ Friedman, M., Schwarz, A. J. (1971). *A monetary history of the United States, 1867-1960.* (s.483-485)

⁹⁰ Příloha č. 9

přijetím inflačních opatření, kdy bylo do oběhu dáno velké množství papírových peněz, které mělo zvýšit koupěschopnost obyvatelstva. Stát vykupoval zlato, ale neudával oficiální cenu za unci, aby se domácí ceny netvořily na základě cen zlata k dolaru. Měnová politika vedla k hromadění zlata z celého světa v amerických rukou. Keynes kritizoval americkou měnovou politiku kvůli možnosti Refico svévolně určovat ze dne na den cenu zlata. Keynes věřil v mezinárodní rigidní směnné kurzy založené na zlatu.⁹¹

3. Velká hospodářská krize v Německu

Přestože mezi lety 1929 až 1930 bylo Německo zasaženo Velkou hospodářskou krizí. Vláda na krizi příliš nereagovala, protože se příliš nelišila od poválečné krize a do roku 1931 existovala víra, že se ekonomika obnoví sama (*Selbsteilung*).⁹² Německý přístup ke krizi v tomto období naplňoval znaky liberální ekonomické teorie a zásady *laissez-faire*.

Krize pro Německo začala v roce 1928. V tomto roce Spojené státy začaly omezovat zahraniční půjčky, na kterých byl předchozí ekonomický růst Německa postaven. Německé průmyslové firmy si půjčovaly velké částky na svůj rozvoj a mechanizaci výroby. Američtí podnikatelé často investovali přímo v Německu. Německé banky si braly úvěry, aby mohly financovat místní investice do podnikání. Tento odliv kapitálu byl pro německé firmy katastrofický. Po krachu na newyorské burze začaly americké banky žádat splacení krátkodobých půjček po německém průmyslu. Německý průmysl se dostal do svízelné situace, kdy průmyslová výroba klesla do konce roku 1932 o 40 % oproti stavu v roce 1929. Situace vyvolala řetězovou reakci, kdy v Německu začaly ve velkém krachovat banky. Z počátku se jednalo o menší bankovní instituce, ale po pádu největších rakouských bank v roce 1931 se do problému začaly dostávat i velké německé banky.⁹³

Prohlubující krize donutila kancléře Brüninga k zásahům. Brüningova politika se vyznačovala deflačními opatřeními. Jeho cílem bylo dosáhnout zrušení reparací uvalených na Německo po První světové válce. Reparace byly viděny jako největší příčina hospodářské krize. Brüning toho chtěl dosáhnout přesvědčením, že Německo dělá, co může, ale z důvodu krize nemůže reparace splatit. Brüning se obával oživení ekonomiky, které by zhatilo jednání

⁹¹ Edwards, S. (2018). Keynes on the sequencing of economic policy: Recovery and reform in 1933. (s.14) doi:10.3386/w24367

⁹² Braun, H. (2011). *The German economy in the twentieth century* (s.65-66)

⁹³ Evans, R. J. (2006). *Nástup Třetí říše*. Praha: Beta-Dobrovský. (s.224-226) ISBN 80-7291-155-4

o zrušení reparací. Z obavy z inflace se snažil dosahovat vyrovnaných rozpočtů.⁹⁴ Jeho politika byla deflační. Deflační opatření vycházela z dekretů, které zvyšovaly daně a cla a snižovaly platy státních zaměstnanců, penze, či podporu v nezaměstnanosti. Mezi lety 1930-1932 se téměř podařilo dosahovat vyrovnaných rozpočtů. Brüning postavil svůj cíl dosažení zrušení reparací nad potřeby obyvatelstva.⁹⁵ Nepodaření se vypořádání s obrovskou nezaměstnaností pomohlo NSDAP ke zvýšení své popularity. Brüningova cíle zrušení reparací bylo dosaženo dva měsíce po jeho rezignaci.

Po zrušení reparací přišel jeho nástupce kancléř von Papen s programem veřejných prací připraveným již za Brüninga, který čekal na zrušení reparací. Program počítal se 135 miliony RM na tvorbu pracovních míst. V polovině roku 1932 zvýšil von Papen prostředky tohoto programu na 302 milionu RM. Peníze byly využity na tvorbu pracovních míst ve formě nepřímých pobídek pro firmy, které měly firmy motivovat k najímání dalších zaměstnanců a zvýšení objemů výroby. Načasování nebylo ideální, protože přišlo pozdě a stavební podmínky již nebyly tak dobré.⁹⁶

V prosinci došlo ke změně ve vedení Německa, kdy se kancléřem stal Kurt von Schleicher. Schleicher program stavebních prací dále rozšířil o dalších 500 milionů RM. Schleicherův program zvyšoval vliv státu na vytváření pracovních míst. Jednalo se především o přímo vytvářená pracovní místa v infrastrukturních projektech. Zajímavostí je, že 100 milionu RM bylo použito na zbrojení. Financování programu bylo ze speciálních státních dluhopisů, které byly předchůdcem budoucích Hitlerových MEFO dluhopisů. Jednalo se o deficitní politiku.⁹⁷

Ekonomická politika von Papena a von Schleichera naplňovala znaky Keynesovy ekonomické teorie, kdy byl podporován boj s nezaměstnaností pomocí veřejných prací deficitním financováním.

30. ledna 1933 po rezignaci Kurta von Schleichera jmenoval říšský prezident Paul von Hindenburg německým kancléřem vůdce nejsilnější strany v Říšském sněmu Adolfa Hitlera.

⁹⁴ Příloha č. 8 zobrazuje deflační politiku

⁹⁵ Braun, H. (2011). *The German economy in the twentieth century* (s.69-71)

⁹⁶ Braun, H. (2011). *The German economy in the twentieth century* (s.71-73)

⁹⁷ Tamtéž (s.73)

3.1. Politické prostředí

Již od dob kancléře Brüninga byl německý parlamentarismus oslaben. Říšský prezident využíval pravidla 25/48/53. Jednalo se o tři články ústavy, které dávaly prezidentovi moc obcházet Reichstag. Článek 25 dával prezidentovi pravomoc rozpouštět Reichstag. Článek 48 umožňoval vydávat zákony bez souhlasu Reichstagu, ten je ovšem mohl odvolat prostou většinou do 60 dnů. Článek 53 dával prezidentovi pravomoc jmenovat kancléře. Díky tomuto pravidlu vznikly prezidentské vlády, které byly spíše odpovědné prezidentovi než Reichstagu.⁹⁸

K masivnímu volebnímu úspěchu⁹⁹, kterého se podařilo nacistům dosáhnout přispěla zajisté Velká hospodářská krize. Z malé radikální strany se stala strana masová s širokou podporou. NSDAP byla schopná v krizových letech získávat voliče konzervativních pravicových stran. Především se jednalo o DNVP.¹⁰⁰ Nacistům se dařilo oslovovat příslušníky střední třídy a zemědělce.¹⁰¹

Hitler byl jmenován kancléřem 30.ledna 1933. Jeho vláda byla koaliční a většina ministrů byla z řad konzervativních politiků. Hitler se upínal k volbám 5. března 1933, ve kterých doufal v získání většiny křesel v Říšském sněmu. Krátce před volbami 27. února 1933 došlo k požáru Říšského sněmu. Nacisté z něj obvinili komunisty a prohlásili, že se chtěli pokusit o státní převrat. V reakci na to byl přijat Dekret o požáru Říšského sněmu (*Reichstagsbrandverordnung*). Dekret byl vydán říšským prezidentem Hindenburgem na doporučení kancléře Adolfa Hitlera hned další den. První paragraf dekretu pozastavoval platnost několika článků německé ústavy. Jednalo se o omezení osobní svobody, právo svobodného vyjádření názoru a svobody tisku, právo shromažďovat se a sdružovat. Stát získal oprávnění k domovním prohlídkám a právo na zkonfiskování majetku. Druhý paragraf, proti kterému protestoval samotný Hitlerův vícekancléř Von Papen, dával režimu možnost převzít vládu nad jednotlivými státy, v případě, že by došlo k ohrožení veřejného pořádku. Tento dekret byl základem pro nacistické převzetí moci v Německu.¹⁰²

⁹⁸ MORAVCOVÁ, Dagmar. Vymarská republika: problémy demokracie v Německu 1918-1932 / Doc. PhDr. Dagmar Moravcová, CSc. ; recenzenti, doc. PhDr. Martin Kovář, Ph.D., PhDr. Jindřich Dejmek, Ph.D. 2006. (s. 215) ISBN 9788024611761.

⁹⁹ Příloha č. 4

¹⁰⁰ Příloha č. 1

¹⁰¹ Broszat, M. (2002). Uchopení moci: vzestup NSDAP a zničení Výmarské Republiky. Praha: Nakladat. Lidové Noviny. (s.113-114) ISBN 80-7106-276-6

¹⁰² Evans, R. J. (2006). Nástup Třetí říše (s. 308).

Ve volbách 5. března 1933 získali nacisté 43,9 % hlasů. Výsledek byl horší, než Hitler očekával. I když byla navozena atmosféra strachu z komunistické revoluce, nepodařilo se NSDAP získat většinu. Přestože komunistická strana získala 81 poslanců, tak nebyli vpuštěni do sněmu a jejich mandáty byly anulovány. Došlo k velkému zatýkání lidí spojených s komunistickou stranou. Tato anulace komunistických hlasů dávala NSDAP a koaliční DNVP většinu ve sněmu. Přesto neměli stále dostatek hlasů na schválení Zmocňovacího zákona oficiálně pojmenovaného Zákon pro nápravu nouze občanů a národa (*Ermächtigungsgesetz – Gesetz zur Behebung der Not von Volk und Reich*).¹⁰³ Tento zákon by vládě umožnil přijímat zákony bez jejich schválení Říšským sněmem. Pro tento zákon byla třeba dvoutřetinová podpora poslanců. Bylo třeba získat podporu katolické strany Centrum. Nakonec došlo k dohodě, kdy se Hitler zavázal že práva církve nebudou zmocňovacím zákonem nijak dotčena. Zmocňovací zákon byl přijat na 4 roky, přesto byl poté prodloužen a byl platný až do porážky Německa ve Druhé světové válce.¹⁰⁴

2. prosince 1933 vyšel Zákon zajišťující jednotu strany a státu (*Gesetz zur Sicherung der Einheit von Partei und Staat*). Tento zákon vytvářel nerozlučitelné pouto mezi stranou a státem. NSDAP se stala nositelkou koncepce německého státu. Tímto zákonem byl potvrzen přechod ke státu jedné strany.

Hitler se snažil ovládat hospodářství spíše skrze státní zásahy a přísné kontroly tržní ekonomiky než skrze znárodnování nebo přebírání státní kontroly nad podniky. Stát používal restriktce k vynucení poslušnosti podniků.¹⁰⁵

3.2. Nezaměstnanost

Hitlerova vláda těžila z programů boje proti nezaměstnanosti, se kterými již přišly vlády Brüninga, von Papena a von Schleichera. 1. února 1933 nový kancléř ve svém projevu oznámil svůj program, ve kterém nastínil své hlavní cíle. Těmi byly záchrana německého rolníka a životních prostředků a taktéž pomoc pracujícím Němci bojem proti nezaměstnanosti. Aby se Hitlerovi tyto představy podařilo naplnit, bylo nutno přijít

¹⁰³Gesetz zur Behebung der Not von Volk und Reich. Vom 24. März 1933. Dostupné z: <https://de.wikisource.org/wiki/Erm%C3%A4chtigungsgesetz> [online cit. 2021-05-22]

¹⁰⁴ Evans, R. J. (2006). *Nástup Třetí říše* (s. 323).

¹⁰⁵ HENRY ASHBY TURNER, Jr. Big Business and the Rise of Hitler. *The American Historical Review* [online]. 1969, 75(1), 56-70 [cit. 2021-6-24]. ISSN 00028762. Dostupné z: doi:10.2307/1841917

s účinnými programy na podporu zemědělství a tvorbu pracovních míst. Za své klíčové oblasti při tvorbě pracovních míst si Hitler zvolil stavby a motorizaci.¹⁰⁶

3.2.1. Reinhardtův program

1. června 1933 byl přijat zákon, který vešel ve známost jako Reinhardtův program (*Reinhardt-Programm*). Jednalo se o program, který měl za cíl pomoc při vytváření nových pracovních míst. Program se jmenoval podle Fritze Reinhardta, který byl státním tajemníkem na ministerstvu financí. Tento program kombinoval nepřímé pobídky, především se jednalo o daňové úlevy a přímé veřejné investice. Přímé veřejné investice se zaměřovaly především na dvě oblasti. První oblastí bylo zkvalitnění infrastruktury, kdy stát investovat do zlepšení vodních cest, sítě železnic a silnic. Druhou oblastí byla přestavba bytů a rekonstrukce veřejných budov. Krátce na to navazoval Druhý Reinhardtův program přijatý 21. září 1933, který sám Hitler nazval útokem na nezaměstnanost. Druhý program byl rozsáhlejší a efektivnější než první. Přinášel 500 milionů říšských marek na opravy a rekonstrukce. Celkový rozsah Reinhardtova programu byl 1,5 miliardy říšských marek. Celkově Německo vynaložilo mezi lety 1932 až 1935 přes 5 miliard říšských marek na vytváření nových pracovních míst. Program byl poměrně úspěšný, jen do konce roku 1933 klesla nezaměstnanost o třetinu.¹⁰⁷ Program byl financován prostřednictvím pokladničních poukázek¹⁰⁸ zlevněných Říšskou bankou, prakticky se jednalo o tisknutí peněz.¹⁰⁹

3.2.2. Dálnice

Klíčovou oblastí v cíli dosáhnout nulové nezaměstnanosti a pomoci ekonomické obnově bylo stavění dálnic. Okolo 60 % prostředků vynaložených na projekty vytváření pracovních míst mezi lety 1932 a 1935 bylo alokováno do oblasti dopravy, především se jednalo o cesty a silnice.¹¹⁰ S plánem na výstavbu říšské dálniční sítě (*Reichsautobahn*) ovšem nepřišel jako první Adolf Hitler. První dálnice (*autostrady*) na světě vznikly v Itálii. V roce 1926 přišel podnikatel Willy Hof se skupinou podnikatelů, kteří chtěli přimět vládu k výstavbě dálniční sítě, ve které viděli ekonomické výhody. Hof nazval svoji organizaci HaFraBa podle měst, která měla spojit.¹¹¹ S příchodem hospodářské krize se začala vláda

¹⁰⁶ Braun, H. (2011). *The German economy in the twentieth century* (s.82-83)

¹⁰⁷ Tamtéž (s.83)

¹⁰⁸ dluhový papír, který umožňuje půjčování peněz vládě v krátkém období.

¹⁰⁹ Barkai, A. (1990). *Nazi economics ideology, theory, and policy*. (s.164)

¹¹⁰ Overly, R. J. (1995). *War and economy in the Third Reich*. Oxford: Clarendon Press. ISBN 0-19-820599-6 (s.77)

¹¹¹ Hamburk, Frankfurt a Basilej.

Výmarské republiky stavět k výstavbě pozitivně, ovšem byla to až vláda Adolfa Hitlera, za které se začalo s výstavbou. Plánem bylo postavit 6 tisíc kilometrů dálnic, na jejichž stavbě se mělo podílet 600 000 dělníků. Dělníci měli být placeni z peněz, které by pobírali jako podporu, pokud by byli nezaměstnaní. Původní odhadovaná čísla se ukázala jako přehnaná. Do konce roku 1941 byly postaveny necelé 4 tisíce kilometrů dálnice.¹¹²

3.2.3. Odbory a Německá pracovní fronta

Za doby Výmarské republiky se z odborů stala poměrně významná organizace s více než 10 miliony členů. Jejich problémem ovšem byla nejednota, kdy byly rozdrobeny do menších organizací. Nacisté měli v plánu odbory odstranit a nahradit vlastní organizací. Nacistům se v dubnu 1933 podařilo získat podporu odborů pro svou vládu. Nová vláda vyhlásila 1. květen za svátek práce a odborové organizace se rozhodly oslav zúčastnit. Hned 2. května 1933 byla všechna odborová sídla a organizace obsazena a jejich majetek zabaven. Mnozí odboroví předáci, kteří podpořili nový režim nakonec skončili v koncentračních táborech. Nacistům se podařilo rozpustit většinu samostatných dělnických organizací.¹¹³

Odborové organizace byly nahrazeny novou organizací, která dostala jméno Německá pracovní fronta (*Deutsche Arbeitsfront* – DAF). Vedením nové organizace byl pověřen Robert Ley. Organizace byla přímo napojena na stranu NSDAP. Z počátku byla DAF postavena okolo členů levého křídla NSDAP, kteří chtěli plnit stejnou roli jako předchozí odborové organizace, tedy reprezentovat zájmy dělnické třídy. Toto Hitlerovi nevyhovovalo kvůli jeho vazbám na byznys a velkopodnikatele, kteří jej podporovali. Pracovní frontě bylo přímo zakázáno zasahovat do ekonomických a sociálních záležitostí. Hlavní rolí DAF mělo být vzdělávat pracující v ideologii nacionálního socialismu.¹¹⁴

Dělnická třída před nástupem nacistů podporovala spíše jejich největší nepřátele v podobě komunistů a sociálních demokratů. Po zrušení nezávislých odborů se režim rozhodl získat si dělníky na svoji stranu. Jednou z cest, které zvolili bylo založení organizace Radostí k síle (*Kraft durch Freude* – KdF). Tato organizace měla pracujícím organizovat volný čas. KdF nabízela pracovníkům za odměnu různé benefity jako byly dovolené, koncerty, výlety, sportovní aktivity. Deklarovaným cílem bylo dopřát rekreační možnosti a

¹¹² Vodička, M. (2009). Hitler postavil dálnice. V *Den, kdy došly prachy: Jak velká krize ve 30. letech změnila životy lidí a na co se máme připravit my*. Praha: Nakladatelství Práh. (s.211-214).

¹¹³ Tauchen, J. (2008) *Vývoj pracovního práva ve Třetí říši*. v *Právní a ekonomické problémy V*. Ostrava : KEY publishing, (s. 132)

¹¹⁴ Barçai, A. (1990). *Nazi economics ideology, theory, and policy*. (s.123-124)

zábavu střední třídy masám. KdF taktéž mělo přispět k zapojení dělníků do národního společenství (*Volksgemeinschaft*).¹¹⁵ Jako součást KdF působila taktéž organizace Krása práce (*Schönheit der Arbeit* - SdA), jejímž účelem bylo zkvalitnění pracovního prostředí. SdA se snažila, aby měli pracující k dispozici toalety, sprchy, celkově lepší hygienické prostředí, skříňky či šatny. Pracovní prostředí se snažila zlepšovat i tím, že měli pracující kvalitnější vzduch v továrně, či menším hlukem na pracovišti. Aby zaměstnanci byli spokojenější, podporovala SdA zakládání jídelen, nebo pořádání koncertů na pracovištích.¹¹⁶

3.2.4. Zákon o národním pracovním řádu

19. května 1933 byla vytvořena instituce komisařů práce (*Treuhänder der Arbeit*). Tato instituce spadala přímo pod Říšské ministerstvo práce. Komisaři práce byli jmenováni na návrh říšských vlád kancléřem, poté je ministr práce přidělil do určitého hospodářského segmentu. Komisař práce určoval minimální mzdu (od roku 1938 i maximální), měl na starost řešení konfliktů na pracovišti, uzavírání kolektivních smluv a udržování pracovního smíru mezi zaměstnanci a zaměstnavatelem. Po přijetí Zákona o národním pracovním řádu (*Gesetz zur Ordnung der nationalen Arbeit*) 20. ledna 1934 byly pravomoci komisařů práce rozšířeny. Došlo k rozdělení Německa na 22 hospodářských oblastí (nejprve 14), kdy ke každé oblasti byl přidělen komisař práce, který měl daný segment na starost. Komisař měl nově na starost zřizování rad důvěrníků, které jmenoval z řad zaměstnanců jako poradní sbor zaměstnavatele, řešil podniková pravidla, či zasahovat do propouštění zaměstnanců. Od 25. června 1938 měli komisaři rozšířené pravomoci v oblasti platových tarifů, kdy z důvodu Čtyřletého plánu získali pravomoc zvýšit mzdový tarif dle potřeb.¹¹⁷

3.2.5. Říšská pracovní služba

Po uchopení moci v Německu nacisté převzali Dobrovolnou pracovní službu (*Freiwilligearbeitsdienst*) a upravily ji k obrazu svému. Organizace byla přejmenována na Říšskou pracovní službu (*Reichsarbeitsdienst* – RAD). Pro Hitlera měla organizace ideologickou hodnotu. Měla propagovat myšlenku národního společenství. Prostředkem k dosažení tohoto národního společenství měla být spolupráce a setkávání lidí ze všech vrstev společnosti. Takovou příležitostí byla pracovní služba.¹¹⁸ Pracovní služba byla založena na

¹¹⁵ Evans, R. J. (2005). *The Third Reich in power, 1933-1939*. New York: The Penguin Press. (s.465-466)

¹¹⁶ Tamtéž (s.475)

¹¹⁷ Tauchen, J. (2008) *Vývoj pracovního práva ve Třetí říši*. v *Právní a ekonomické problémy*. (s. 132)

¹¹⁸ Patel, K. K. (2010). *Soldiers of labor: Labor service in Nazi Germany and New Deal America, 1933-1945*. Washington, D.C, etc. German Historical Institute etc. (s.68)

přátelských vztazích. V táborech RAD přesto panovala disciplína a vojenská kázeň. Součástí služby v RAD byla taktéž politická výchova myšlenek nacionálního socialismu. Služba v RAD byla považována za mezistupeň před vstupem mladého muže do německé armády. Muži ve věku mezi 18 a 25 lety museli absolvovat službu v RAD. RAD pomáhal při stavbách budov, v lesnických či zemědělských činnostech, k rekultivaci půdy a následné výstavbě nových farem. Pár mužů z RAD se taktéž podílelo na výstavbě dálnic. Čím byla válka blíže, byli muži z Říšské pracovní služby častěji využíváni na stavbu vojenských budov.

3.2.6. Sociální péče

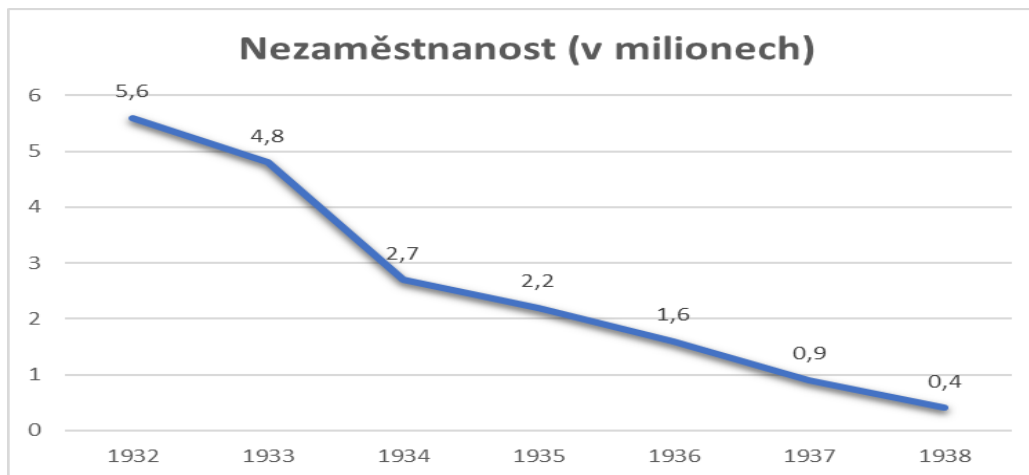
Přestože nacistická ideologie stojí z principu vycházející ze sociálního darwinismu v opozici k myšlenkám sociálního zabezpečení a pomoci slabším, existoval v Německu Nacionálně socialistický úřad sociální péče (*Nationalsozialistische Volkswohlfahrt* – NSV). Tato organizace pomáhala lidem poškozeným hospodářskou krizí. Tato pomoc se ovšem vztahovala pouze na lidi árijského původu. Vyloučení byli příslušníci menšin, alkoholici, prostitutky, homosexuálové, asociálové, někteří postižení, či práci se vyhýbající lidé. NSV pomáhala v rámci charitativní činnosti (*Winterhilfswerk* – WHW). WHW shromažďovala dary a jejím cílem bylo pomáhat zasaženým Němcům, vytvořit sociální systém založený na charitě, a nikoliv státním rozpočtu. Cílem taktéž bylo zvyšovat standard kvality života Němců. Charitativní činnost měla zvyšovat národní soudržnost a tím podporovat myšlenky národního společenství. Díky přesunutí sociální péče na dobrovolný charitativní sektor se uvolnily peníze z daní, které mohly být použity na plánované vyzbrojení německé armády.¹¹⁹

Dle Brauna nelze brát oficiální statistiky režimu o nezaměstnanosti doslova, jelikož byly často využívány k propagandistickým účelům. V roce 1938 měla být již v Německu přezaměstnanost. Například od roku 1933 již dočasně pracující nebyli počítáni mezi nezaměstnané. Další pracující často brali mzdu v podobné výši, jako byla předtím podpora v nezaměstnanosti. V některých firmách docházelo k tendencím, kdy se zkracovala pracovní doba a práce se dělila mezi co nejvíce zaměstnanců. Dalším vlivem na nezaměstnanost bylo zavedení povinné vojenské služby (březen 1935). Do oficiálních statistik taktéž nebyla počítána ženská nezaměstnanost a režim se snažil dostat ženy z práce domů, kde se měly starat o domácnost a mít co nejvíce dětí. K podpoře této politiky stát zavedl manželské

¹¹⁹ Evans, R. J. (2005). *The Third Reich in power, 1933-1939*. (s.485-491)

půjčky ve výši 1000 říšských marek, které byly bezúročné a mohly být poníženy, pokud měl pár dětí.¹²⁰

Graf č. 6 Vývoj nezaměstnanosti v Německu mezi lety 1932–1938:

Zdroj¹²¹

Shrnutí:

Adolf Hitler po převzetí moci vyhlásil útok na nezaměstnanost. Německo začalo stejně jako Spojené státy financovat veřejně prospěšné práce. Jednalo se především o manuální infrastrukturní práce. Nejvýznamnější byla výstavba dálnic, ale taktéž bylo investováno do zlepšení veřejných budov, či výstavby nových bytů. Se zrušením odborů v Německu vznikla DAF. V USA se ve sledované době zlepšila pozice pracujících při vyjednávání. Od Němců stát vyžadoval poslušnost a věrnost. Stát se snažil získat si dělníky na svoji stranu různými programy dovolených, či kulturního vyžití. Taktéž ve velkém měřítku docházelo ke zkvalitnění pracoviště. V sociální oblasti přešla sociální péče v rámci NSV ze státu na charitu. Pokud se zaměříme na nezaměstnanost. Bylo Německo v boji s ní velmi úspěšné. Již okolo roku 1936 se prakticky podařilo dosáhnout plné zaměstnanosti. Je ovšem třeba zmínit, že byly oficiální statistiky ovlivněny vyjmutím žen, či znovuzavedením vojenské služby. Německé infrastrukturní programy financované deficitním utrácením naplňovaly znaky Keynesovy ekonomické teorie. Jelikož se podařilo razantně snížit nezaměstnanost, můžeme Hitlerovu politiku považovat za úspěšnou.

¹²⁰ Braun, H. (2011). *The German economy in the twentieth century*. (s.93-96)

¹²¹ Overy, R. J. (1982) *The Nazi economic recovery, 1932-1938*. London: Macmillan Press, Studies in economic and social history. ISBN 0-333-31119-1. (s.29)

3.3. Průmyslová výroba

Když se nacisté dostali k moci v lednu 1933 byla třetina německé pracovní síly nezaměstnaná a téměř polovina průmyslové kapacity nevyužitá. Běžným lidem strana slíbila „chléb a práci“ a tento slib splnila. Ekonomická obnova byla založena na deficitním utrácení.¹²² Tato deficitní politika byla prováděna v takové míře, že byla neudržitelná a musela nevyhnutelně vést k válce.

Klíčovou osobností německého hospodářského úspěchu byl Hjalmar Schacht. Působil jako říšský ministr ekonomie v letech 1934-1937. Taktéž jej Hitler krátce po převzetí moci jmenoval prezidentem Říšské banky.¹²³ Tím byl do roku 1939. Dle Barkaie nacisté žádnou ekonomickou politiku neměli a opatření, která přijímaly byly pragmatickou improvizací. Německé ekonomické ideje od 19. století po Hitlera označuje jako nacionální etatismus. V nacionálním etatismu je kladen velký důraz na silnou roli státu, kdy má právo zasahovat do hospodářství. Dalším typickým znakem je postavení zájmu národa nad zájmy jednotlivce. Cílem je dosažení soběstačnosti a důraz je kladen na zemědělství. Někteří experti se domnívají, že za hospodářským úspěchem stály schopnosti Hjalmar Schachta.¹²⁴ Je třeba zmínit, že Schacht nebyl členem nacistické strany.

Nacistická ekonomická politika se vyznačovala vysokou mírou centralizace. Došlo k omezení pravomocí německých států ohledně ekonomické politiky. Německý stát byl centralizovaný jak legislativně, tak exekutivně. Rozhodovací pravomoci ministra ekonomiky byly omezeny a převedeny přímo na Vůdce, či zplnomocněné zástupce (*sonderbevollmächtigter*). Tato politika vedla k vytváření konkurence mezi zavedenými institucemi a těmi nově vytvořenými nacistickou stranou.¹²⁵

3.3.1. Vůdcovský princip v průmyslu

Po přijetí zákona o národním pracovním řádu 20. ledna 1934 došlo k zavedení vůdcovského principu do veškerých vztahů v organizacích. Z majitele podniku se od té doby stal vůdce podniku (*Führer des Betriebes*). Pokud měl vůdce podniku podezření, že některý ze zaměstnanců má negativní vztah ke státu, mohl jej okamžitě propustit. Z majitele podniku se stává vykonavatel nacionálněsocialistické politiky v závodě. Nejdůležitějším úkolem

¹²² Barkai, A. (1990). *Nazi economics ideology, theory, and policy* (s.1)

¹²³ Na této pozici působil již v letech 1923-1930

¹²⁴ Barkai, A. (1990). *Nazi economics ideology, theory, and policy*. (s.2)

¹²⁵ Braun, H. (2011). *The German economy in the twentieth century* (s.89)

vůdce podniku bylo dobře se starat o zaměstnance, kteří mu jsou povinni zachovávat věrnost. Vůdce podniku společně se zaměstnanci měl plnit pracovní úkoly a tím přispět k blahu národa a státu.¹²⁶

3.3.2. Zbrojení, Autarkie a Čtyřletý plán

Adolf Hitler hned krátce po svém nástupu do role kancléře prohlásil za absolutní prioritu znovuvyzbrojení německého lidu. Například 8. února 1933, tedy pár dní od nástupu k moci při jednání zamítl návrh na rekonstrukci přehrady v Horním Slezsku se slovy, že v následujících pěti letech musí jít všechny dostupné prostředky do znovuvyzbrojení německé armády. Dle Hitlera měly být všechny plány veřejných prací a státní zakázky posuzovány podle kritéria, zdali jsou nezbytné pro znovuvyzbrojení Německa.¹²⁷

Schachtův plán na znovuvyzbrojení armády z léta 1933 počítal s vojskem o 21 divizích (400 000 mužů), které bude stát 35 miliard RM a bude připraveno v průběhu osmi let. Už z kraje roku 1935 byl tento plán nedostatečný a začalo se počítat s vojskem o 36 divizích a mohutném posílení Luftwaffe. Schacht měl na starost opatřit devizy pro nákup surovin. V roce 1936 se mělo dovézt dvojnásobné množství železných rud, gumy a benzínu, než kolik se dovezlo v roce 1935. Schacht to vzhledem k hospodářské situaci označil za nemožné. V červnu 1936 se již začalo počítat s armádou o 102 divizích v roce 1940. Vybudování takové armády by napadlo celou ekonomiku. Dle Friedricha Fromma, šéfa ústřední administrativní správy pozemního vojska by Wehrmacht poté musel být nasazen v boji, nebo by musela být snížena jeho bojeschopnost.¹²⁸ Důvody ke zvolení zbrojení jako hlavní činnosti na oživení průmyslu nebyly pouze politické, ale taktéž praktické. Zbrojní zakázky totiž mohly být dány spouště výrobních firem po celém Německu. Taktéž nevyžadovaly svázet pracující na místo a zajišťovat ubytování v místě práce jako například u stavby dálnic. Umožňovaly zaměstnancům pracovat v místě bydliště a zůstat se svými rodinami.¹²⁹

V Hitlerově memorandu z roku 1936 Vůdce několikrát zmiňuje nutnost průmyslu a soukromého kapitálu podřídít veškeré zdroje a prostředky znovuvyzbrojení armády. Hitler vyzývá k autarkii. Například využíváním méně kvalitní německé železné rudy v průmyslu.

¹²⁶ Tauchen, J. (2008) *Vývoj pracovního práva ve Třetí říši*. v *Právní a ekonomické problémy*, (s. 130-131)

¹²⁷ Barkai, A. (1990). *Nazi economics ideology, theory, and policy*. (s.160)

¹²⁸ Krupa, V. (2019, říjen 24). Gemeinnutz geht vor Eigennutz(4) - čtyřletý plán. [online cit. 2021-05-11] Dostupné z <https://www.mises.cz/clanky/gemeinnutz-geht-vor-eigennutz-4-ctyrylety-plan-2380.aspx>

¹²⁹ Schacht, H. (1955). *My First Seventy-Six Years*. Wingate. (s.362)

Cestou k autarkii má být taktéž zajištění potravinové soběstačnosti. K tomuto cíli má být dobyto východní území, které se má stát novým životním prostorem (*Lebensraum*) německého národa. Vůdce dále vyzývá, aby všechny oblasti průmyslu, které mohou být zajištěny domácí produkcí, ji využily. Je za tím nutnost šetřit s cizími měnami, kterých má Německo nedostatek. Ušetřené cizí měny mají být použity na nákup surovin, které se nedají v Německu vyprodukovat. Cílem se stala 100% soběstačnost v oblastech, kde je to proveditelné. Soběstačnost měla zaručit, že v budoucí válce nebude možné Německo oslabit blokádou.¹³⁰

Schachtovým cílem je zvýšit německý export. Když se doslechl o Hitlerově memorandu věděl, že celé jeho snažení bude k ničemu. Schacht kritizoval politiku autarkie jako iluzorní a očekával, že odřízne Německo od světových trhů. Schacht přišel o reálný vliv a ve funkci ministra ekonomiky zůstal pouze formálně do roku 1937, kdy byl nahrazen Göringem. V září 1936 byl na stranickém sjezdu NSDAP v Norimberku oznámen Čtyřletý plán. Oficiálně byl plán představován jako cesta k vybudování autarkie Německa. Válka nebyla zmiňována. Zplnomocněncem pro čtyřletý plán byl vybrán Hermann Göring, který sám neměl ekonomické vzdělání. Naproti tomu byl jedním z předních nacistů a Hitler mu na rozdíl od Schachta mohl důvěřovat. Göring zakládal nové továrny na výrobu zbraní po celé zemi. Německo mělo problémy se získáváním určitých surovin.¹³¹ Aby nahradilo tento nedostatek, muselo začít vyrábět syntetické náhražky. Čtyřletý plán taktéž reagoval na obavy vlády z inflace. Plná zaměstnanost, které bylo dosaženo roku 1936 zvyšovala kupní sílu obyvatelstva. Již v roce 1933 byly zmraženy mzdy. Nyní se k tomu v rámci Čtyřletého plánu přidaly ceny. Göring také zavedl přidělový systém na ocel. Takže od této chvíle musely podniky žádat o ocelové přiděly a musely obhajovat její využití.

¹³⁰ Krupa, V. (2019, říjen 24). Gemeinnutz geht vor Eigennutz(4) - čtyřletý plán.

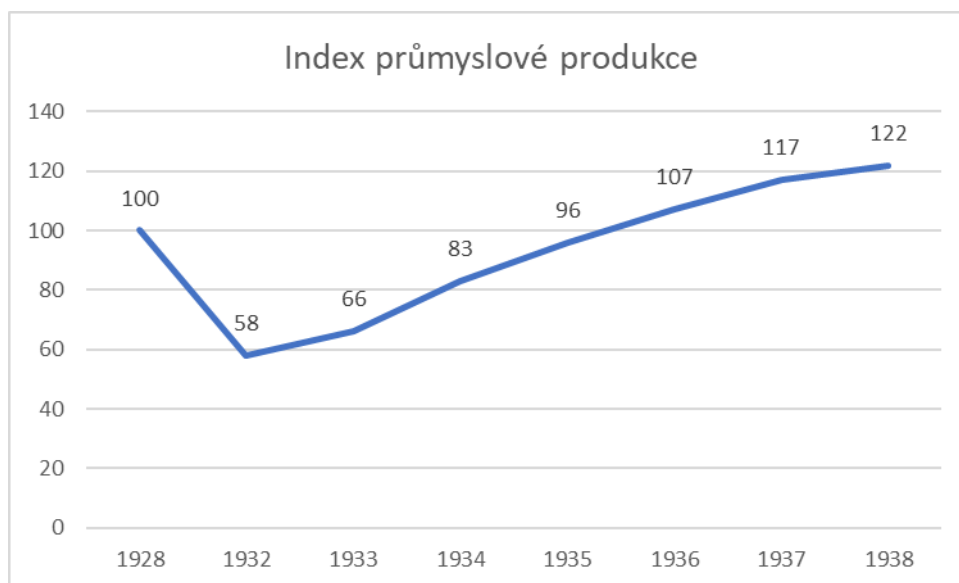
¹³¹ Především šlo o ropu a gumu

Tabulka č. 2 Státní výdaje Německa 1932-1938 v miliardách RM:

Rok	1932	1933	1934	1935	1936	1937	1938
Výstavba	0,9	1,7	3,5	4,9	5,4	6,1	7,9
Zbrojení	0,7	1,8	3	5,4	10,2	10,9	17,2
Doprava	0,8	1,3	1,8	2,1	2,4	2,7	3,8
Tvorba pracovních míst	0,2	1,5	2,5	0,8			
Celkové výdaje	17,1	18,4	21,6	21,9	23,6	26,9	37,1

Zdroj¹³²

Graf č. 7 Index průmyslové produkce Německo 1932-1938:

Zdroj¹³³

Shrnutí:

Co se týče průmyslové výroby v Německu, je třeba rozlišit dobu Hjalmara Schachta a poté Čtyřletý plán. Nejdůležitější oblastí průmyslové výroby bylo pro Hitlerovo Německo zbrojení. Byly do něj zapojeny největší firmy, které dostávaly státní zakázky. Německá průmyslová obnova byla založena na deficitním utrácení. Cílem německého politického vedení bylo dosažení autarkie. V průmyslové výrobě můžeme vidět motivaci totalitního režimu, který má za cíl vést agresivní expanzivní válku. Mezi lety 1933-1935 bylo zbrojení omezené a fungovalo v Německu tržní hospodářství s přijetím Čtyřletého plánu přešlo na řízené hospodářství, avšak nelze hovořit o centrálně plánovaném hospodářství. Zlomový je

¹³² Overy, R. J. (1996). *The Nazi economic recovery: 1932-1938* (s.50)

¹³³ Braun, H. (2011). *The German economy in the twentieth century*. (s.92)

rok 1936, kdy je přijat čtyřletý plán. Hitler v rámci Čtyřletého plánu vyzývá k nutnosti průmyslu a soukromého kapitálu podříditi veškeré zdroje a prostředky znovuvybrojení armády. Za cizí měny mají být nakupovány pouze suroviny, které nelze získat v Německu. Taktéž jsou v rámci Čtyřletého plánu zakládány nové továrny po celém Německu. Zvyšuje se objem těžby. Dále Čtyřletý plán vedl ke zmražení cen v obavách z inflace. Německo se v rámci stanoveného cíle – autarkie pouští do výroby syntetických materiálů. V roce 1936 je v Německu opuštěn tržní model hospodářství. Pokud se zaměříme na graf č. 7 uvidíme, že index konstantně vzrůstal a již v roce 1936 překonal hodnoty z roku 1928. Tabulka č.2 ukazuje skokový nárůst investic do zbrojení v roce 1936.¹³⁴ Průmyslová obnova byla v Německu úspěšná, avšak na dluh, který Německo nemohlo bez války splatit.¹³⁵ Totalitní režim umožnil přípravu na ofenzivní válku i deficitní utrácení.

3.4. Zahraněční obchod

Z důvodu znovuvybrojení Německa bylo třeba dovážet výrobní suroviny. Taktéž díky snížení nezaměstnanosti a zvýšení kupní síly obyvatel rostl import. Německé firmy se začínaly soustředit na domácí trh, který se pro ně stával výhodnějším než exportovat zboží do zahraničí. Situace na mezinárodním trhu Německu nepřála. Cena surovin šla nahoru. To ztěžovalo situaci zemí orientovaných na výrobu, mezi které se Německo řadilo. Rostoucí import a klesající export vedl k situaci, kdy začalo docházet k vyčerpání zlaté a devizové rezervy Říšské banky.¹³⁶ V prosinci 1933 měla Říšská banka rezervu ve výši 395 milionu RM. V červnu 1934 tato rezerva již klesla pod 100 milionu RM. Vznikla nutnost větší regulace trhu. Hjalmar Schacht přišel s Novým plánem (*Neuer plan*). V rámci Nového plánu vzniklo 25 dozorčích center, která měla na starost přidělování deviz pro import. Cílem této politiky bylo zajistit větší kontrolu státu nad cizími měnami a možnost rozhodovat, které suroviny mohou německé firmy dovážet do Německa. Přijetí Nového plánu vedlo k bilateralizaci obchodu.¹³⁷

3.4.1. Nový plán

Nový plán přinášel poměrně jednoduchý princip: Nenakupujte více, než za co můžete zaplatit a nakupujte pouze skutečně nezbytné zboží. Nezbytným zbožím se myslelo

¹³⁴ Podrobněji příloha č. 7

¹³⁵ Růst státního dluhu zobrazen v příloze č. 6

¹³⁶ Příloha č. 5

¹³⁷ James, H. (1986). *The German slump: Politics and economics, 1924-1936*. Oxford: Clarendon Press. (s.394-395)

především suroviny nezbytné pro znovuvyzbrojení Německa. Po přijetí Nového plánu došlo ke změně směřování německého zahraničního obchodu ze západní Evropy a Severní Ameriky na Jižní Ameriku a východní Evropu. Cílem bylo mít zemědělské a průmyslové suroviny co nejbližší. Cílem Německa bylo vytvořit v jeho blízkosti ekonomickou oblast, kterou by nebylo možné narušit blokadou. Ideální se pro tyto účely staly balkánské státy. Tato strategie se nazývala Velký hospodářský prostor (*grosswirtschaftsraum*). Mělo jít o spojenecké, nebo neutrální státy, které by byly ekonomicky závislé na Německu. Tato strategie zaznamenala velký úspěch. V roce 1938 tvořil zahraniční obchod Jugoslávie, Maďarska, Rumunska, Bulharska a Řecka s Německem okolo 50 %. Státy se staly obchodně závislými na Německu. Obchod s těmito státy často probíhal na bázi směny, kdy Německo vyměňovalo zemědělské a průmyslové suroviny za zboží. Smyslem tohoto obchodování bylo šetření zahraničních měn, kterých mělo Německo nedostatek. Můžeme si všimnout, že část těchto obchodních partnerů se za Druhé světové války stala spojenci Německa.¹³⁸

V rámci Nového plánu byl export podporován dotacemi, které vynahrazovaly exportérům nadhodnocený kurz RM. V roce 1935 obdrželo okolo 60 % exportů nějakou formu dotace. V praxi Nový plán přinesl nacistické vládě absolutní monopol nad zahraničním obchodem v Německu. Každý import musel být zvláště schvalován skrze byrokratický aparát. Dle Barkaie museli importéři často vyplnit i 40 formulářů k dotažení jediné importní transakce.¹³⁹

Tabulka č. 3 Německé obchodní statistiky 1932-1938:

Rok	1932	1933	1934	1935	1936	1937	1938
Export (miliardy RM)	5,7	4,9	4,2	4,3	4,8	5,9	5,3
Import (miliardy RM)	4,7	4,2	4,5	4,2	4,2	5,5	5,4
Obchodní bilance	1	0,7	-0,3	0,1	0,6	0,4	-0,1

Zdroj¹⁴⁰

Shrnutí:

Pro Německo byl zahraniční obchod důležitým faktorem v politice znovuvyzbrojení, protože trpělo akutním nedostatkem zahraničních měn. Stát začal v Německu regulovat importy soukromých firem. Vše mělo být podřízeno zbrojení. Firmy museli žádat stát o

¹³⁸ Braun, H. (2011). *The German economy in the twentieth century*. (s.101-102)

¹³⁹ Barkai, A. (1990). *Nazi economics ideology, theory, and policy*. (s.180)

¹⁴⁰ Overy, R. J. (1996). *The Nazi economic recovery: 1932-1938*. (s.30)

povolení k importu. Dle Keynesovy teorie má být alokace zdrojů ponechána vlivům volného trhu. Vzhledem k zásahům státu do obchodu nelze o naplnění Keynesových myšlenek hovořit. Co se importů týče podléhaly obrovské byrokracii, kdy firma při žádosti o import musela vyplnit až 40 formulářů. Schválením Nového plánu došlo k bilateralizaci obchodu. Německo se začalo orientovat na blízké země východní Evropy a Balkánu. Německu se podařilo získat si ve východní Evropě velký obchodní i politický vliv. Státy Balkánu byly v mnoha případech na Německu ekonomicky závislé. Politika Hjalmara Schachta v oblasti zahraničního obchodu byla úspěšná. Bylo dosaženo velkého obchodního i politického vlivu ve Východní Evropě a na Balkáně. Několik států tohoto prostoru se dokonce stalo spojenci Německa v Druhé světové válce. V rámci dat z tabulky č. 3 můžeme vidět od roku 1933 do roku 1937 klesající exporty i importy. Teprve až v roce 1937 došlo k růstu hodnot. Avšak vzhledem k transformaci německé ekonomiky a jejího podřízení znovuvybrojení armády nelze příliš hodnotit obchodní strategii. Nedemokratický režim umožnil Německé vládě plně kontrolovat importy německých firem.

3.5. Zemědělství

Zemědělství mělo v nacionálně socialistické ideologii pevné místo. Farmářský způsob života byl glorifikován. Lidé žijící na venkově byli režimem považováni za rasově nejčistší se vztahem k rodné půdě. Nacisté se snažili zastavit odchod lidí ze zemědělských oblastí do měst. To mělo v plánech na zavedení autarkie v Německu jak ideologický rozměr, tak praktický. Potravinová soběstačnost byla klíčovým faktorem pro nacisty, kteří plánovali budoucí válku. Problém Německa spatřovali v nedostatku životního prostoru, který chtěli vybojovat ve východní Evropě.

3.5.1. První kroky

První Hitlerovým ministrem zemědělství byl Alfred Hugenberg. Byl ministrem pouze do června 1933. Přesto za tuto krátkou dobu stihl zavést protekcionistickou politiku, kdy zakázal jakýkoliv soukromý import zahraničních potravin do Německa. Import mohla povolit pouze vláda, a to v případě, že by němečtí výrobci nebyli schopni uspokojit poptávku

na trhu.¹⁴¹ Hugenberg dále zakázal do 31. října 1933 zabavovat věřitelům zadlužené farmy a vytvořil podmínky, za nichž se farmáři mohli zbavit dluhů.¹⁴²

3.5.2. Krev a půda

Hugenberg ve funkci nahradil nacistický odborník na zemědělství Richard Walther Darré. Tento muž byl autorem nacistického zemědělského sloganu „krev a půda“ (*Blut und Boden*). 26. září 1933 Darré předložil zákon o privilegovaných rodinných statcích (*Reichserbhofgesetz*). Tento zákon především zabraňoval dělbě statků mezi více dědiců. Podle Darrého tím vznikalo mnoho menších farem, které byly nesamostatné. Darrého ideálem bylo Německo plné velkých, silných a samostatných farem. Tyto privilegované statky nemohly být ani zastaveny, či prodány a získaly ochranu proti věřitelům. Toto se z počátku týkalo 35 % německých farem. Posléze byl i zbytek zemědělství zbaven možnosti úvěrů ručících hospodářskou budovou nebo pozemkem. Věřitelé nemohli exekučně vymáhat zemědělské budovy a pozemky. Ideologickým motivem pro zavedení tohoto zákona byla ochrana německého rolníka jako „zdroje zdravé německé krve“ a zajištění kontinuity skrze předávání zemědělských statků z generace na generaci.¹⁴³

3.5.3. Říšský úřad pro výživu

V září 1933 byl taktéž Darrém založen Říšský úřad pro výživu (*Reichsnährstand* – RNS). Tato organizace získala kontrolu nad cenovou politikou v Německu a v praxi znamenala konec volného trhu v zemědělství. Stát měl nad zemědělstvím plnou kontrolu a bylo zcela zbaveno tržních mechanismů. Podobně, jako DAF měla i RNS propagandistický účel. RNS pořádala akce a festivaly ve vesnicích a starala se o vzdělávání a propagaci nacionálně socialistické politiky. Každý zemědělec v Německu měl povinnost odvádět členský poplatek RNS. RNS se taktéž stala prakticky jedinou možností, jak zemědělec mohl získat úvěr. RNS kontrolovala přibližně 25 % německého hospodářství a dle Darrého se jednalo o největší ekonomickou organizaci na světě. Počáteční výhodou organizace bylo, že v roce 1933 byla velmi dobrá sklizeň a organizace od zemědělců vykupovala produkty za dvojnásobné ceny oproti světovým trhům. V roce 1934 tyto nadsazené ceny vedly k inflaci. Je třeba si uvědomit, že v roce 1934 ještě nebyla plně vyřešena nezaměstnanost a růst cen

¹⁴¹ Krupa, V. (2019, Říjen, 10). Gemeinnutz geht VOR EIGENNUTZ (2) - zemědělství. [online cit. 2021-05-13] Dostupné z <https://www.mises.cz/clanky/gemeinnutz-geht-vor-eigennutz-2-zemedelstvi-2376.aspx>

¹⁴² Evans, R. J. (2009). *Třetí říše u moci: 1933-1939*. Praha: Beta-Dobrovský. (s.342) ISBN 978-80-7306-323-8

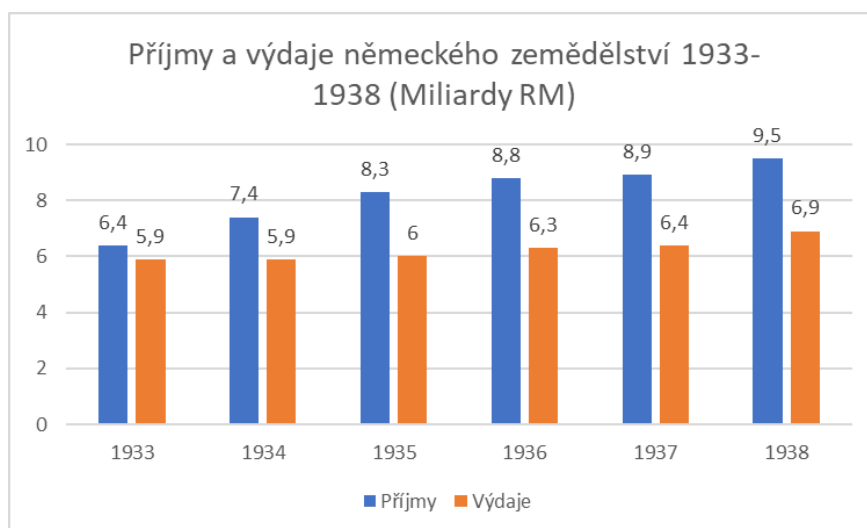
¹⁴³ Krupa, V. (2019, Říjen, 10). Gemeinnutz geht VOR EIGENNUTZ (2) - zemědělství

byl ve společnosti velmi nepopulární. Hlavním úkolem RNS od té doby bylo držet stabilní ceny potravin, aby režim neztratil podporu obyvatel. V roce 1934 nebyla sklizeň tak úspěšná a stát byl nucen importovat potraviny ze zahraničí. Tímto nezdarem začal Darré ztrácet své postavení v rámci nacistické hierarchie. Schacht kritizoval Darrého organizaci pro její přebujelou byrokracii. Centrálně regulovaná cenová politika vedla ke vzniku černého trhu s potravinami. Sám Hitler neúspěchy RNS dosáhnout autarkie v potravinách využíval propagandisticky pro své myšlenky na dobytí nového životního prostoru pro německý národ na východě.¹⁴⁴

3.5.4. Čtyřletý plán

V roce 1936 se německá ekonomika začala řídit Göringovým Čtyřletým plánem. Zvyšující se importy potravin vytvářely problém se zásobami cizích měn, které byly primárně alokovány pro potřeby znovuvyzbrojení německé armády. Göring převzal zemědělskou politiku jakožto zplnomocněnec pro čtyřletý plán. Zemědělská politika byla podřízena té vojenské. Göring zavedl nižší ceny hnojiv, garantoval zemědělcům vyšší ceny jejich produktů, přinesl investice do rozvoje zemědělství a podporu konsolidace půdy. 23. března 1937 zavedl Göring zákon k zajištění kultivace země (*Gesetz zur Sicherung der Landbewirtschaftung*). Tento zákon uděloval příslušným úřadům možnost regulovat využívání obdělávaných zemědělských ploch.¹⁴⁵

Graf č. 8 Příjmy a výdaje německého zemědělství 1933-1938:

Zdroj¹⁴⁶

¹⁴⁴ Tamtéž

¹⁴⁵ Braun, H. (2011). The German economy in the twentieth century. (s.98)

¹⁴⁶ Barakai, A. (1990). Nazi economics ideology, theory, and policy. (s.253)

Shrnutí:

Hned po nástupu Hitlera k moci jeho první vláda zavedla zákaz dovozu zahraničních potravin do Německa. Dovoz mohla povolit pouze vláda. Na podporu zemědělců byl zaveden zákaz zabavovat zadlužené farmy. Ideologický rozměr politiky se projevil u zákona o privilegovaných dědičných statků. Ty nemohly být prodány nebo zastaveny. To vedlo k nemožnosti těchto farmářů dosáhnout na úvěr. Zemědělci si mohli půjčit peníze pouze přes RNS. RNS ovládala cenovou politiku, což v praxi znamenalo konec volného trhu v zemědělství. Každý zemědělec musel být členem RNS. RNS pořádala kulturní akce a vzdělávala v oblasti nacistické ideologie. Na oblasti zemědělství jde nejlépe vidět uplatnění totalitní ideologie v ekonomii, kdy jsou zemědělci nuceni se organizovat v RNS, která ovládla prakticky všechny aspekty zemědělství. To naplňuje charakteristiku totalitarismu. V roce 1936 s přijetím Čtyřletého plánu byla zemědělská politika podřízena vojenské. Stát získal zákonem k zajištění kultivace země možnost regulovat využívání obdělávaných zemědělských ploch. Jelikož v zemědělství prakticky neexistoval volný trh nelze v žádné případě hovořit o Keynesově ekonomii. Dle dat z grafu č. 8 ve sledovaném období příjmy německého zemědělství konstantně rostly. Avšak německá zemědělská politika nemůže být hodnocena jako úspěšná, jelikož se jí nepodařilo dosáhnout vytyčeného cíle – autarkie. Na segmentu zemědělství byl nejvíce vidět vliv totalitní ideologie.

3.6. Měnová politika

3.6.1. Bankovní sektor

Mezi krizovými lety 1930-1932 přišla Bruningova vláda s opatřením na ochranu bank a podniků před bankrotem. Opatřením bylo nákup akcií ohrožených bank a podniků za vyšší než tržní ceny. Tímto způsobem získalo Německo kontrolní podíl ve třech velkých německých bankách.¹⁴⁷ Průmyslníci, kteří takto odprodali podíly státu se obávali, jestli se po zažehnutí krize vrátí jejich podíly zpět. Hjalmar Schacht na bohaté průmyslníky apeloval, aby podpořili nacistickou stranu. Pouze ta mohla zajistit dostatečně silnou vládu na provedení reprivatizace. V NSDAP byly radikální hlasy volající po celkovém znárodnění bankovního systému. Po Noci dlouhých nožů v roce 1934 bylo levicové křídlo v rámci NSDAP potlačeno a Schacht získal vliv nad bankovním sektorem. Říšská banka pod

¹⁴⁷ Deutsche Bank, Dresdner Bank a Commerzbank

vedením Schachta získala kontrolu a skrze vyhlášky mohla ovlivňovat bankovní sektor. To byla změna oproti Výmarské republice, kde byly bankovní regulace schvalovány parlamentem. Schacht poté začal provádět slíbenou reprivatizaci. Tato reprivatizace tvořila mezi lety 1935-1937 1,6 % příjmů státního rozpočtu.¹⁴⁸

Po americké devalvaci dolaru zaznívaly i v Německu hlasy volající po podobném opatření. Po devalvaci dolaru vzrostla hodnota RM vůči dolaru o 30 %. Pokud by Německo nedevalvovalo marku bylo by méně konkurenceschopné na mezinárodních trzích. Ovšem snížená hodnota kurzu dolaru přinášela jinou výhodu. Snižovala hodnotu německého dluhu vůči USA. Nakonec se Schacht s Hitlerem dohodl, že se měna devalvovat nebude a bude zachován zlatý standard.¹⁴⁹ Cílem toho bylo ukázat lidem spolehlivost a důvěryhodnost nového politického režimu.¹⁵⁰

3.6.2. Nové peníze

K vytváření nových pracovních míst bylo třeba peněz. Část těchto výdajů byla placena skrze daňové certifikáty (*Steurgutscheine*). Tyto certifikáty měly být v budoucnu využitelné k zaplacení různých daní a být úročeny bankovním systémem.¹⁵¹

Nacisté se obávali inflace, a tak hledali způsoby, jak vyzbrojování nepřímo financovat. Prezident Říšské banky Hjalmar Schacht přišel v roce 1934 s dluhopisy MEFO (*Metallurgische Forschungsgesellschaft* – MEFO). MEFO (Společnost pro metalurgický výzkum) byla fiktivní firma, jejíž dluhopisy umožnily Německu dosáhnout schodku, kterého by za normálních okolností nedosáhlo. Důvodem k tomuto kroku byla snaha utajit vysoký deficit. Taktéž bylo cílem vyzbrojit Německo tajně, jelikož to odporovalo Versaillské smlouvě. Do společnosti vstoupily jako akcionáři firmy Siemens, Deutsche Werke, Krupp a Rheinmetall. Každá z těchto společností vložila 250 tisíc RM. Za státní zakázky bylo placeno dluhopisy MEFO. Tyto dluhopisy měly platnost tří až šesti měsíců s možností prodloužení až o pět let. MEFO dluhopisy byly úročeny sazbou 4 % ročně, aby nedocházelo k jejich okamžitému vyplacení. Tyto dluhopisy byly směnitelné Říšskou bankou za RM. Mezi lety 1934-1936 tvořily MEFO dluhopisy polovinu všech nákladů na znovuvyzbrojení

¹⁴⁸ Krupa, V. (2019, Říjen 17). Gemeinnutz geht vor Eigennutz (3) – Průmysl a finance. [online cit. 2021-05-15] Dostupné z: <https://www.mises.cz/clanky/gemeinnutz-geht-vor-eigennutz-3-prumysl-a-finance-2378.aspx>

¹⁴⁹ De facto zlatý standard opuštěn byl

¹⁵⁰ Tooze, A. J. (2006). *The wages of destruction: The making and breaking of the Nazi economy*. London: Allen Lane. (s.41)

¹⁵¹ Braun, H. (2011). *The German economy in the twentieth century*. (s.90-91)

Německa. Do konce roku 1938 byly vydány MEFO dluhopisy v hodnotě 12 miliard RM. Říšskou bankou byla do konce války proplacena pouze třetina dluhopisů MEFO.¹⁵²

Shrnutí:

Před nástupem nacistů stát ovládal akciové podíly ve velkých bankách a výrobních podnicích. Schacht apeloval na průmyslníky, aby podporovali nacistickou stranu, která zajistí reprivatizaci. Po potlačení radikálního křídla se tak stalo a stát začal průmyslníkům prodávat zpět jejich podíly. Hitler odmítl devaluaci RM a oficiálně opustit zlatý standard. K financování zbrojení byly používány dluhopisy. Částečně oficiální státní dluhopisy a částečně „skrytými“ dluhopisy fiktivní společnosti MEFO. V politice dluhopisů navazoval Hitler na svého předchůdce von Schleichera. Stát se zavázal tyto dluhopisy proplatit v budoucnu. Neochota Hitlera vyplácet dluhopisy byla jedním z důvodů rozkolu se Schachtem. Díky proinflačním opatřením a restrikcím v podobě státní kontroly cen a mezd byla RM fiktivně nadhodnocena.

4. Komparativní analýza vývoje přístupu USA a Německa k Velké hospodářské krizi

Úvod:

V následující kapitole bude provedena komparativní analýza obou sledovaných států v rámci pěti sledovaných segmentů. Komparace bude vycházet z kapitol 2. a 3.

Oba státy byly na přelomu 20. a 30. let 20. století tvrdě zasaženy Velkou hospodářskou krizí. Oba státy se před sledovaným obdobím vyznačovaly neschopností čelit následkům krize, které vedly k sociálním problémům ve společnosti. Neefektivní politika vlád vedla v obou zemích ke změně politického směřování. V USA v podobě zvolení Franklina Delano Roosevelta, který byl zástupce Demokratické strany. V Německu volání po změně a řešení následků krize vyneslo k moci nacistickou stranu v čele s Adolfem Hitlerem. Hitler lidu slíbil „chléb a práci“ a přinášel sebou radikální reformy politického systému. V roce 1933 došlo v obou státech k posílení role státu v ekonomice.

Jak Roosevelta, tak Hitlera spojuje, že po převzetí moci často navazovali ve svých ekonomických opatřeních na své předchůdce. Hitlerovy programy veřejných prací

¹⁵² Barçai, A. (1990). *Nazi economics ideology, theory, and policy*. (s.165-166)

financovány deficitním utrácením vycházely z von Papenových a von Schleicherových plánů, na které navazoval, či je rozšířil. Roosevelt taktéž využil připravených plánů svého předchůdce prezidenta Hoovera. Navazoval na něj například při založení PWA, či ve financování infrastrukturních prací a zemědělských úvěrech.

4.1. Politické prostředí

Ve Spojených státech fungoval demokratický systém. USA je moc rozdělena na zákonodárnou (Kongres Spojených států amerických), výkonnou (prezident) a soudní (Nejvyšší soud Spojených států amerických). Tyto tři složky moci jsou vzájemně odděleny a navzájem se vyvažují a kontrolují. Tím funguje systém brzd a protivah. Konají se pravidelné volby. Sněmovna reprezentantů je volena každé dva roky. Každá druhá volba tedy vychází na rok prezidentských voleb. Systém Spojených států splňoval všech 6 znaků demokratického systému definovaného v úvodní části.

Přechod k totalitnímu režimu v Německu můžeme sledovat od přijetí Dekretu o požáru říšského sněmu, jímž byla pozastavena platnost několika článků německé ústavy. Jednalo se o omezení osobní svobody, právo svobodného vyjádření názoru a svobody tisku, právo shromažďovat se a sdružovat. Další částí byla možnost vlády převzít vládu nad jednotlivými německými státy. Tím byla Říše centralizována a moc koncentrována v rukou Vůdce. Docházelo k zatýkání politických oponentů. I porušení volebního práva, kdy byly hlasy pro komunistickou stranu anulovány. Definitivní moc získal Hitler v rámci Zmocňovacího zákona, kdy vláda získala pravomoc schvalovat zákony bez nutnosti schválení Říšským sněmem. Zákon zajišťující jednotu strany a státu potvrzoval přechod Německa k vládě jedné strany. Bylo využíváno propagandy ve prospěch režimu. Část společnosti byla diskriminována, především se jednalo o židovskou menšinu. Lid byl indoktrinován nacistickou ideologií. Německý stát naplňoval znaky totalitního režimu.

Rozdílem bylo taktéž, že v Německu došlo k ekonomické centralizaci a moc jednotlivých států byla omezena. Naopak v USA Nejvyšší soud zabránil porušování práv států Unie. Projevil se rozdílný politický systém.

4.2. Nezaměstnanost

Pokud srovnáme obě země v jejich přístupu k nezaměstnanosti ve sledovaném období zjistíme, že volily podobné instrumenty. Státní zakázky a investice do veřejně

prospěšných prací. V roce 1933 zahájili oba státníci masivní infrastrukturní projekty. V obou zemích se navazovalo na programy započaté již za jejich předchůdců, avšak tyto nové programy byly masivnější a úspěšnější. Hitler v Německu preferoval přímé vytváření pracovních míst státem. Roosevelt kombinoval přímé vytváření míst s nepřímým, kdy dával pobídky firmám v podobě dotací. Podobnost taktéž můžeme nalézt v založení CCC a RAD pracovních služeb pro mladé muže, avšak je třeba brát na vědomí rozdílný ideologický charakter, kdy byla RAD vedena dle totalitního nacionálního socialismu, jako mezistupeň mezi školou a vstupem do Wehrmachtu. Boj s nezaměstnaností byl úspěšnější v Německu, kde se podařilo dosáhnout plné zaměstnanosti. Ačkoli to bylo zapříčiněno taktéž znovuzavedením povinné vojenské služby a vytlačováním žen z pracovního procesu.

V čem se přístup USA a Německa velmi lišil bylo pracovní právo a sociální péče. V USA došlo k posílení vyjednávací pozice zaměstnanců. Nejprve v rámci *First New Dealu* NIRA sekce 7a. A po zrušení zákona Nejvyšším soudem v rámci Wagnerova zákona, který dával zaměstnancům právo organizovat se v rámci odborů a volit si své zástupce. Německo zvolilo cestu zkvalitnění pracovního prostředí, různé benefity v podobě programů KdF a propagaci zaměstnanecké loajality a nacionálního socialismu. Nahrazení odborů organizací DAF vedlo ke ztrátě zasahování do ekonomických a sociálních záležitostí. V Německu stát plně kontroloval mzdovou politiku. Co se týče sociální politiky byl v USA v rámci *Second New Dealu* zaveden systém sociálního pojištění financován z daně z příjmu. V Německu bylo cílem vytvořit sociální systém založený na charitě, a nikoliv státním rozpočtu. Uvolněné peníze z rozpočtu byly použity na zbrojení.

4.2. Průmyslová výroba

Co se týče průmyslu v obou státech došlo od roku 1933 k velkému zvýšení státního vlivu na chod průmyslových společností. V USA byly firmy vedeny k uzavírání smluv a kodexů, které měly být se souhlasem prezidenta pro dané odvětví zákonem, taktéž se soustředily na zlepšení pozice zaměstnanců. V Německém průmyslu byl uplatněn vůdcovský princip a hlavním cílem se stalo blaho národa a vlasti. Ačkoli vláda Spojených států zasahovala do průmyslu, jako žádná před ní, přesto zůstalo v USA tržní hospodářství. V USA došlo ke zrušení zákona pro průmyslovou obnovu NIRA pro neústavnost. K reformám došlo v rámci Druhého *New Dealu* v posílení role zaměstnanců. V obou státech vláda zasahovala do cenové politiky. Roosevelt měl oproti Hitlerovi stíženou pozici tím, že mu v cestě větších reforem stál demokratický systém. Především od roku 1936 s přijetím

Čtyřletého plánu se pro Německo stalo zcela klíčové zbrojení a připravení ozbrojených sil na válku. V USA byla hlavním cílem obnova průmyslu, pro Hitlera byl největší cíl připravit německou armádu na ofenzivní válku na východě. Pro oba státy byla průmyslová obnova úspěšná, jak dokládají statistiky a růst indexu.

4.3. Zahraniční obchod

Obě země uzavíraly bilaterální dohody s ostatními státy. V komparativní perspektivě je taktéž možné sledovat ekonomickou orientaci obou států na okolní a sousední země. V případě Německa je tato orientace motivována přípravami na válku, kdy měl hospodářský prostor v jižní a východní Evropě zajistit, že nebude možno oslabit Německo blokadou. V roce 1936 s přijetím Čtyřletého plánu je mezinárodní obchod více omezen. Německo se soustředí na autarkii a snaží se nahradit dovážené materiály syntetickými. Stát má v Německu plnou kontrolu nad importy. Rooseveltovým cílem bylo odstraňovat překážky mezinárodního obchodu a jeho liberalizace. Německým hlavním cílem bylo zajištění zdrojů k vyzbrojení armády, získání politického vlivu, zamezení blokády v budoucí válce a dosažení autarkie.

4.4. Zemědělství

V zemědělské politice docházelo v obou zemích k velkým zásahům. Vládní činitelé ovlivňovali ceny. V USA zase docházelo ke státním dotacím na dorovnání cenové hladiny z let 1909-1914. Německá RNS v roce 1933 vykupovala za dvojnásobné ceny oproti tržním. Dalším společným faktorem pro obě země jsou státní půjčky farmářům, kteří nemohli dosáhnout na úvěry komerční. Rozdílný přístup k zemědělství byl v ideologickém pozadí přijímaných opatření. Například v Německu nemohla být velká část farem prodána, či zastavena, aby byla zajištěna kontinuita a nevznikaly malé nesamostatné farmy. Pro Německo se jednalo o klíčovou oblast i z hlediska propagandy, kdy byl rolnický život propagován a bylo užíváno heslo Krev a půda. V rámci zákona AAA v USA docházelo ke státním zásahům, kdy byla pálena úroda či vybiti dobytek a omezena osevní plocha. Avšak na rozdíl od Německa byla zachována tržní ekonomika. AAA byl prohlášen za neústavní a v rámci *Second New Dealu* byl přijat modifikovaný zákon, který již neporušoval ústavu. RNS, která prakticky ovládla zemědělství v Německu naplňovala znaky totalitní organizace tím, že nutila zemědělce se v rámci ní organizovat. S přijetím Čtyřletého plánu došlo v Německu k podřízení zemědělské politiky vojenské. Stát získal právo stejně jako v USA omezit osevní plochy. Obě země byly v zemědělské politice spíše neúspěšné.

4.5. Měnová politika

Měnová politika obou států se shodovala ve vypouštění nových peněz do oběhu. Oba státy využívaly státních dluhopisů. V USA se jednalo o standardní dluhopisy. V Německu přišel Hjalmar Schacht s principem, kdy byly státní dluhopisy považovány za soukromé v rámci fiktivní společnosti MEFO. Hitlerova neochota splácet dluhopisy MEFO byla jedním z důvodů Schachtova odchodu z funkce a nástupu Hermanna Göringa. Politika se lišila německým odmítnutím oficiálně opustit zlatý standard. Zatímco dolar devalvoval, RM byla nadhodnocena. Vůdce si přál zachování zlatého standardu z důvodu zachování legitimacy a důvěryhodnosti své vlády. Taktéž se obával růstu cen, na které bylo německé obyvatelstvo po zkušenosti s hyperinflací začátkem 20. let citlivé. Spojeným státům se dařilo hromadit zlato. Naopak Německo mělo obrovský problém se zlatými zásobami a devizy. Nedemokratický systém Německa umožnil Hitlerovi nesplácet dluhopisy a neustále jejich splacení oddalovat.

Závěr

Tato bakalářská práce se zabývala komparací přístupu USA a Německa k řešení Velké hospodářské krize. Důraz byl kladen na období mezi lety 1933–1938. V roce 1933 došlo v obou státech ke změně politického vedení. V průběhu práce byl popsán vývoj přístupu sledovaných států k Velké hospodářské krizi ve sledovaném období a zvolených ekonomických segmentech, kterými byly nezaměstnanost, průmyslová výroba, mezinárodní obchod, zemědělství a měnová politika.

Práce si stanovila tři hypotézy:

První hypotéza byla potvrzena pouze částečně. V kapitole 4.2. bylo zjištěno, že oba státy volily podobné instrumenty, především v oblasti boje s nezaměstnaností, která byla nejdůležitějším segmentem. V obou státech vzrostl v roce 1933 vliv vlády na ekonomiku. Na základě výsledků práce nelze *New Deal* označit za úspěšný. Jak dokládají data z grafu 1. Boj s nezaměstnaností, který byl hlavním cílem skončil ve sledovaném období neúspěchem. Německá cesta z krize byla úspěšnější, avšak na dluh, který Německo nebylo schopné splácet. Data z grafu 1. nám ovšem říkají, že nejdůležitější cíl *New Dealu*, tedy boj s nezaměstnaností úspěšný nebyl. V kapitole 4.1. bylo prokázáno odlišné politické prostředí ve sledovaných státech.

Druhá hypotéza byla potvrzena. Analýza v kapitole 3.2. potvrzuje úspěšnost opatření, kdy bylo dosaženo v Německu prakticky plné zaměstnanosti. Nedemokratický režim v Německu byl potvrzen v kapitole 3.1. Ačkoli některé instrumenty odpovídaly Keynesově ekonomické teorii, nelze tvrdit, že by se německé hospodářství řídilo Keynesovou teorií. Dle Keynesa má být tržní alokace zdrojů ponechána vlivům volného trhu. Centrální řízení alokace zdrojů dle Keynesa ohrožuje tržní efektivitu. V tomto se německé hospodářství s Keynesem rozcházel. Taktéž se odlišovalo od Keynesovy teorie v potlačení volného trhu, ke kterému došlo především v oblasti zemědělství a později v roce 1936 s přijetím Čtyřletého plánu, kterým Německo opustil tržní model hospodářství.

Třetí hypotéza byla potvrzena. Principy Keynesovy ekonomické teorie byly v USA aplikovány. Avšak nelze tvrdit, že by se USA řídily pouze Keynesovou ekonomikou, jak dokládá kapitola 2. Roosevelt se v prvních letech své vlády pokoušel o vyrovnaný rozpočet. Demokratický režim v USA byl zachován, jak bylo potvrzeno v kapitole 2.1.

Vývoj ekonomických opatření byl ovlivněn rozdílným politickým zřízením. V USA byly uplatněny prvky demokratického státu a dělby moci. Prohlášení opatření a zákonů za neústavní ovlivnila přijímání dalších zákonů. Nové zákony v rámci Druhého *New Dealu* reagovaly na podněty Nejvyššího soudu a byl pozměněn jejich rámec. V Německu, kde byl nedemokratický režim můžeme vidět snahu režimu kontrolovat aspekty průmyslu a obchodu. Opatření byla přijímána z ideologických důvodů. Německá totalitní ideologie od počátku směřovala k agresivní ofenzivní válce s cílem dobýt nová území. Nedemokratický režim umožnil nasměrovat německé hospodářství směrem k válečné ekonomice a obrovskému zadlužení.

V roce 1933 nedošlo k zásadní změně ekonomického směřování ve sledovaných státech. Jak Roosevelt, tak Hitler často ve svých ekonomických programech navazovali na své předchůdce. Jedinou výjimku tvoří německé zemědělství, kde došlo k prakticky kompletnímu zničení volného trhu. Zásadní změna ekonomického směřování je v Německu patrná až od přijetí Čtyřletého plánu v roce 1936.

Summary:

The aim of this bachelor thesis was to compare the approach of the USA and Germany to solving the Great Depression. Emphasis was placed on the period between 1933 and 1938. In 1933, there was a change in political leadership in both states. During the work, the development of the approach of the monitored countries to the Great Depression was described in the monitored period and selected economic segments.

The first New Deal focused mainly on the immediate fight against unemployment and economic recovery, several agencies, programs and laws were created. Unemployment has been combated through extensive public works programs. Industrial recovery was to be achieved by reducing competitiveness in the US market. Within the NRA, companies concluded codes, thanks to which production was divided or fair prices were set. International trade has seen a shift from protectionism to bilateralism. In agriculture, the key law was the AAA, which aimed to reduce farmers' production and increase their incomes. Monetary policy was inflationary.

The second New Deal focused more on social policy and the correction of laws that were declared unconstitutional by the Supreme Court. In the area of unemployment, he followed up on the First New Deal with the WPA public works program. Key to the employees was the SSA, which implemented social policy instruments. Wagner's law strengthened employees rights. The Agricultural AAA has been amended by amending agricultural subsidies so as not to contravene the United States Constitution.

In Germany, the development of measures needs to be divided into the period before and after the implementation of the Four-Year Plan in 1936. In the first phase between 1933-1935, it focused mostly on the fight against unemployment. Public benefit projects were key. In the area of industry and international trade, before the adoption of the Four-Year Plan, import restrictions were dominant. If a private company wanted to import, it had to ask the state for foreign exchange and justify the transaction. The restoration was supported by government procurement. In agriculture, the Nazis practically ended the principles of the free market, with the RNS organization having full control over prices. Monetary policy was pro-inflationary, but the state overestimated the RM by controlling prices.

After the implementation of the Four-Year Plan in 1936, the German economy was subject to preparations for war. Since then, everything has been subordinated to military

needs. Industrial corporations won arms contracts. Foreign trade and imports were fully subordinated to the needs of the arms industry. Agricultural policy was also subordinated to the military. The approach before the adoption of the Four-Year Plan focused mainly on the fight against unemployment and reforms. Once accepted, the motivation is to prepare for war. Germany is leaving the market economy with the adoption of the Four-Year Plan.

Prameny a literatura

Prameny

Agricultural Adjustment Act of 1933 [online]. [cit. 2021-04-18]. Dostupné z: <https://govtrackus.s3.amazonaws.com/legislink/pdf/stat/48/STATUTE-48-Pg31.pdf>

Board of Governors of the Federal Reserve System (US), Industrial Production: Total Index [INDPRO], [online]. [cit. 2021-04-28] dostupné z FRED, Federal Reserve Bank of St. Louis; <https://fred.stlouisfed.org/series/INDPRO>

Gesetz zur Behebung der Not von Volk und Reich. Vom 24. März 1933. Dostupné z: <https://de.wikisource.org/wiki/Erm%C3%A4chtigungsgesetz>

Keynes, J. M. (1933). An Open Letter to President Roosevelt. 18, Norham Gardens, Oxford, England. [online]. Dostupné z: <http://www.la.utexas.edu/users/hcleaver/368/368KeynesOpenLetFDRtable.pdf>

National Bureau of Economic Research, Net Income, Agricultural Corporations Reporting for United States [A09010USA144NNBR], [online]. [cit. 2021-04-28] Dostupné z from FRED, Federal Reserve Bank of St. Louis; <https://fred.stlouisfed.org/series/A09010USA144NNBR>

National Bureau of Economic Research, Total Exports for United States [M07023USM144NNBR], [online]. [cit. 2021-04-28] dostupné z FRED, Federal Reserve Bank of St. Louis; <https://fred.stlouisfed.org/series/M07023USM144NNBR>

National Bureau of Economic Research, Total Imports for United States [M07028USM144NNBR], [online]. [cit. 2021-04-27] Dostupné z FRED, Federal Reserve Bank of St. Louis; <https://fred.stlouisfed.org/series/M07028USM144NNBR>

National Bureau of Economic Research, Unemployment Rate for United States [M0892AUSM156SNBR], [online]. [cit. 2021-04-28] dostupné z FRED, Federal Reserve Bank of St. Louis; <https://fred.stlouisfed.org/series/M0892AUSM156SNBR>,

U.S. Bureau of Labor Statistics, Consumer Price Index for All Urban Consumers: All Items in U.S. City Average [CPIAUCNS], [online]. [cit. 2021-04-28] dostupné z FRED, Federal Reserve Bank of St. Louis; <https://fred.stlouisfed.org/series/CPIAUCNS>

U.S. Bureau of Labor Statistics, Producer Price Index by Commodity: Farm Products [WPU01], [online]. [cit. 2021-04-27] dostupné z FRED, Federal Reserve Bank of St. Louis; <https://fred.stlouisfed.org/series/WPU01>,

United States v. Butler et al., Receivers of Hoosac Mills Corp. United States v. Butler et al., Receivers of Hoosac Mills Corp [online]. 2017., 1-26

United States v. Butler. [online] Dostupné z: <https://www.oyez.org/cases/1900-1940/297us1>

Literatura

BADGER, Anthony J. The New deal: the depression years, 1933-40. 2nd print. New York: Hill and Wang, 1991.

- BALÍK, Stanislav a Michal KUBÁT. *Teorie a praxe totalitních a autoritativních režimů*. Praha: Dokořán, 2004. Bod. ISBN 80-86569-89-6.
- BARKAI, Avraham. *Nazi economics: ideology, theory, and policy*. New Haven: Yale University Press, 1990. ISBN 0300044666.
- BRAUN, Hans-Joachim. *The German economy in the twentieth century: the German Reich and the Federal Republic*. Abingdon: Routledge, 1990. Routledge revivals. ISBN 9780415609593.
- BROSZAT, Martin. *Uchopení moci: vzestup NSDAP a zničení Výmarské republiky*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002. ISBN 80-7106-276-6.
- BROWNLEE, W. Elliot. *Federal Taxation in America: A Short History*. 2004. ISBN 9780521836654.
- DAHL, Robert A. O demokracii: průvodce pro občany. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-422-2.
- DVOŘÁKOVÁ, Vladimíra. *Komparace politických systémů I*. 4. přepracované vydání. Praha: Vysoká škola ekonomická v Praze, 2005. ISBN 80-245-0964-4.
- Edwards, S. (2018). Keynes on the sequencing of economic policy: Recovery and reform in 1933. doi:10.3386/w24367
- EVANS, R. J. *The Third Reich in power, 1933-1939*. New York: The Penguin Press 2005
- EVANS, R. J. *Třetí říše u moci: 1933-1939*. Praha: Beta-Dobrovský. 2009. ISBN 978-80-7306-323-8
- EVANS, Richard J. *Nástup Třetí říše*. Praha: Beta-Dobrovský, 2006. ISBN 80-7306-257-7.
- FRIEDMAN, Milton a Anna Jacobson SCHWARTZ. *A monetary history of the United States, 1867-1960*. Princeton: Princeton University Press, 1971. Princeton paperbacks. ISBN 0-691-00354-8.
- HENRY ASHBY TURNER, Jr. Big Business and the Rise of Hitler. *The American Historical Review* [online]. 1969, 75(1), 56-70 [cit. 2021-6-24]. ISSN 00028762. Dostupné z: doi:10.2307/1841917
- HOLMAN, Robert. *Dějiny ekonomického myšlení*. 3. vyd. Praha: C. H. Beck, 2005. Beckovy ekonomické učebnice. ISBN 9788071793809.
- HOOVER, Herbert. *American individualism*. Garden City: Doubleday, Page & Company, 1923.
- CHAD ALAN GOLDBERG. Contesting the Status of Relief Workers during the New Deal: The Workers Alliance of America and the Works Progress Administration, 1935-1941. *Social Science History* [online]. 2005, 29(3), 337 [cit. 2021-3.5.]. ISSN 01455532. Dostupné z: doi:10.2307/40267880
- JAKOVLEV, Nikolaj Nikolajevič. Franklin D. Roosevelt: člověk a politik. Praha: Svoboda, 1985. Členská knižnice.

JAMES, Harold. *The German Slump: politics and economics 1924-1936*. Oxford: Clarendon, 1986.

Kosař, David, Šipulová, Katarína, 'Court-packing aneb jak obsadit soudy svými lidmi' (2019), MUNI Law Working Paper No. 2019.01, (s.18-19) dostupné z: <http://workingpapers.law.muni.cz/dokumenty/52643>.

LEUCHTENBURG, William Edward. *Franklin D. Roosevelt and the New Deal, 1932-1940*. New York: Harper Perennial, 2009. New American nation series. ISBN 978-0-06-183696-1.

MATOUŠEK, Jaromír. *Spojené státy americké: hospodářsko-politický vývoj národa*. I. vydání. Praha: Fr. Borový, 1948. Knihy dalekých obzorů. Sbírka ilustrovaných monografií. Řada II.

MIKŠÍKOVÁ, Markéta. *Smoot-Hawley celní sazebník a Velká hospodářská krize* [online]. Brno, 2015. Dostupné z: <<https://theses.cz/id/bkieti/>>.

MORAVCOVÁ, Dagmar. *Vymarská republika: problémy demokracie v Německu 1918-1932 / Doc. PhDr. Dagmar Moravcová, CSc. ; recenzenti, doc. PhDr. Martin Kovář, Ph.D., PhDr. Jindřich Dejmek, Ph.D. 2006*. ISBN 9788024611761.

OVERY, R. J. *The Nazi economic recovery, 1932-1938*. London: Macmillan Press, 1982. Studies in economic and social history. ISBN 0-333-31119-1.

OVERY, R. J. *War and economy in the Third Reich*. Oxford: Clarendon Press. 1995 ISBN 0-19-820599-6

PATEL, K. K. *Soldiers of labor: Labor service in Nazi Germany and New Deal America, 1933-1945*. Washington, D.C, etc.:2010: German Historical Institute etc.

PATEL, Kiran Klaus. *The New Deal: A Global History*. Princeton: Princeton University Press, 2016. America in the world. ISBN 978-0-691-14912-7.

PETERSON, B. B. *Franklin Delano Roosevelt, preserver of spirit and hope*. New York: Nova Science. 2009

ŘÍCHOVÁ, Blanka. *Přehled moderních politologických teorií*. Vydání třetí. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0742-9.

SCHACHT, Hjalmar. *My First Seventy-Six Years, autobiography*. London: Allan Wingate. 1955

SCHLESINGER, Arthur Meier. *The coming of the new deal: the age of Roosevelt*. Boston: Houghton Mifflin, c1988. The American heritage library. ISBN 0-395-48905-9.

SOBEK, Daniel. *Hospodářská politika Herberta Hoovera v roce 1932* [online]. Praha, 2014. Dostupné z: https://vskp.vse.cz/42437_hospodarska_politika_herberta_hoovera_vroce_1932

SOJKA, Milan. *Dějiny ekonomických teorií*. Praha: Havlíček Brain Team, 2010. ISBN 9788087109212.

TAUCHEN, J. *Vývoj pracovního práva ve Třetí říši. v Právní a ekonomické problémy V*. [online] Ostrava: KEY publishing, 2008

TOOZE, A. J. *The wages of destruction: The making and breaking of the Nazi economy*. London: Allen Lane.

UNDERWOOD, A. (2020). *The new deal's forrest army: How the Civilian Conservation Corps worked* by Benjamin F. Alexander. *Journal of Southern History*, 86(2), 517-518. doi:10.1353/soh.2020.0146

VODIČKA, Milan. *Den, kdy došly prachy: jak velká krize ve 30. letech změnila životy lidí a na co se máme připravit my*. Praha: Práh, 2009. ISBN 978-80-7252-260-6

WALTON, Gary M. a Hugh ROCKOFF. *History of the american economy*. 7th ed. Fox Worth: Dryden Press, 1994. Dryden press series in economics. ISBN 0-03-097633-2.

Internetové zdroje

Horwitz, S. (2018, listopad 30). Hoover's economic policies. [online] Dostupné z: <https://www.econlib.org/library/Enc/HooversEconomicPolicies.html>

Krupa, V. (2019, říjen 10). Gemeinnutz geht vor Eigennutz (2) - zemědělství. [online] Dostupné z: <https://www.mises.cz/clanky/gemeinnutz-geht-vor-eigennutz-2-zemedelstvi-2376.aspx>

Krupa, V. (2019, říjen 17). Gemeinnutz geht vor Eigennutz (3) – Průmysl a finance. [online] Dostupné z: <https://www.mises.cz/clanky/gemeinnutz-geht-vor-eigennutz-3-prumysl-a-finance-2378.aspx>

Krupa, V. (2019, říjen 24). Gemeinnutz geht vor Eigennutz (4) - čtyřletý plán. [online] Dostupné z <https://www.mises.cz/clanky/gemeinnutz-geht-vor-eigennutz-4-ctyrylety-plan-2380.aspx>

Gold Reserve Act (1934). (2020 19. říjen). [online] dostupné z: <https://livingnewdeal.org/glossary/gold-reserve-act-1934/>

Seznam grafů a tabulek

Graf č. 1 Vývoj nezaměstnanosti v letech 1929–1939

Graf č. 2 Vývoj indexu spotřebitelských cen USA 1929-1939

Graf č. 3 Vývoj indexu průmyslové produkce USA 1929-1939

Graf č. 4 Index spotřebitelských cen: zemědělské produkty USA 1929-1939

Graf č. 5 Výsledek hospodaření zemědělských společností USA 1929-1939

Graf č. 6 Vývoj nezaměstnanosti v Německu mezi lety 1932–1938

Graf č. 7 Index průmyslové produkce Německo 1932-1938

Graf č. 8 Příjmy a výdaje německého zemědělství 1933-1938

Tabulka č. 1 Obchodní statistiky USA 1932-1938

Tabulka č. 2 Státní výdaje Německa 1932-1938 v miliardách RM

Tabulka č. 3 Německé obchodní statistiky 1932-1938

Seznam zkratek

AAA – Agricultural Adjustment Act/Administration

CCC – *Civilian Conservation Corps*

CWA – *Civil Works Administration*

DAF – *Deutsche Arbeitsfront*

DNVP – *Deutschnationale Volkspartei*

FERA – *Federal Emergency Relief Act*

KdF – *Kraft durch Freude*

NIRA – *National Industrial Recovery Act*

NRA – *National Recovery Administration*

NSDAP – *Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei*

NSV – *Nationalsozialistische Volkswohlfahrt*

PWA – *Public Works Administrative*

RAD – *Reichsarbeitsdienst*

RM – *Reichsmark*

RNS – *Reichsnährstand*

SdA – *Schönheit der Arbeit*

SEC – *Securities and Exchange Commission*

TVA – *Tennessee Valley Authority*

WHW – *Winterhilfswerk*

WPA – *Works Progress Administration*

Seznam příloh

Příloha č. 1 Hlasy odevzdané DNVP a NSDAP ve Východním Prusku a Pomoránsku

Příloha č. 2 portrét Franklina Delano Roosevelta

Příloha č. 3 portrét Adolfa Hitlera

Příloha č. 4 Volební výsledky NSDAP listopad 1932

Příloha č. 5 Klesající zlaté a měnové rezervy Říšské banky

Příloha č. 6 Německé vládní výdaje, výnosy, investice a dluh

Příloha č. 7 Německé zbrojní výdaje a MEFO dluhopisy (miliony RM)

Příloha č. 8 Inflace a nezaměstnanost v Německu 1918-1935

Příloha č. 9 vzrůstající zlatá rezerva v USA

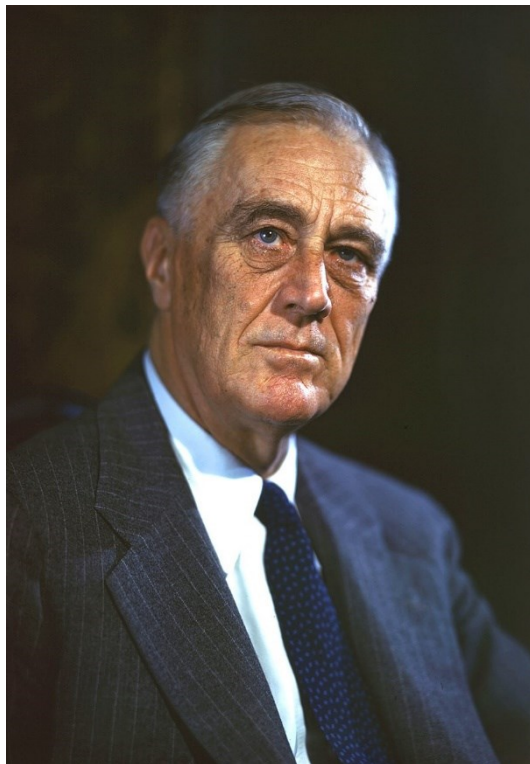
Příloha č. 10 USA deficit a federální výdaje

Příloha č. 1 Hlasy odevzdané DNVP a NSDAP ve Východním Prusku a Pomořansku

<i>Hlasy odevzdané DNVP a NSDAP ve Východním Prusku a Pomořansku</i>		
	Východní Prusko	Pomořansko
1928		
DNVP	312 000 (31,3%)	373 000 (41,6%)
NSDAP	16 000 (1,4%)	13 000 (1,5%)
1930		
DNVP	205 000 (19,6%)	242 000 (24,8%)
NSDAP	236 000 (22,5%)	237 000 (24,3%)
červenec 1932		
DNVP	107 000 (9,5%)	168 000 (15,8%)
NSDAP	536 000 (47,1%)	511 000 (47,9%)

Zdroj: Broszat, M. (2002). Uchopení moci vzestup NSDAP a zničení Výmarské Republiky. (s.114)

Příloha č. 2 portrét Franklina Delano Roosevelta

Zdroj:

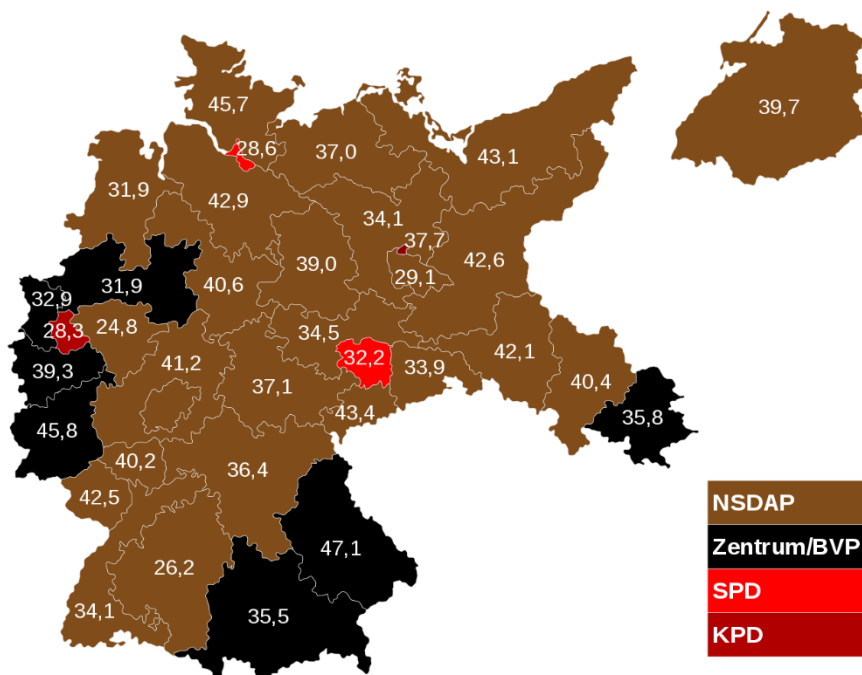
https://cs.wikipedia.org/wiki/Franklin_Delano_Roosevelt#/media/Soubor:FDR_1944_Color_Portrait.jpg

Příloha č. 3 portrét Adolfa Hitlera

Zdroj: <https://www.aktualne.cz/wiki/zahranici/adolf-hitler/r~i:wiki:2976/>

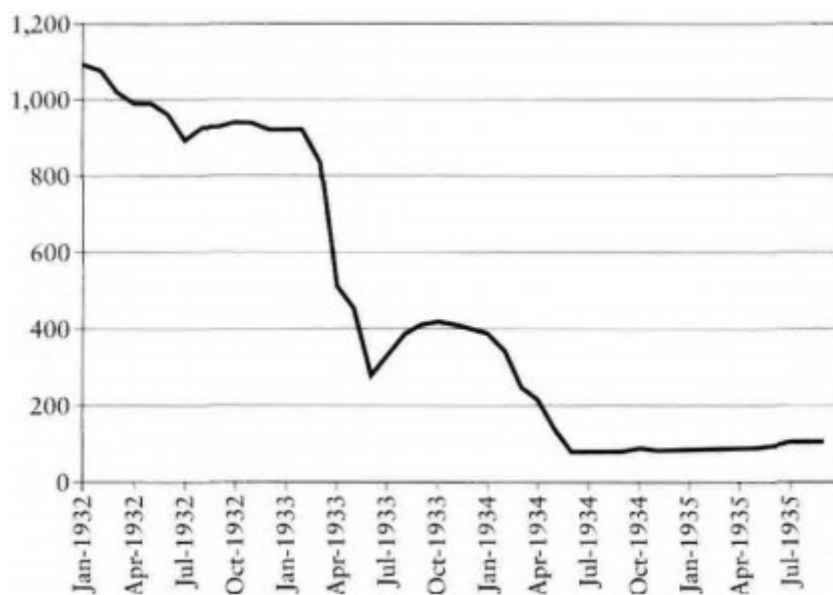
Příloha č. 4 Volební výsledky NSDAP listopad 1932

Zdroj:

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/7/7d/Reichstagswahl_November_1932.svg/1280px-Reichstagswahl_November_1932.svg.png

Příloha č. 5 Klesající zlaté a měnové rezervy Říšské banky (miliony RM)

Zdroj:

Tooze, A. J. (2006). *The wages of destruction: The making and breaking of the Nazi economy*. (s.72)

Příloha č. 6 Německé vládní výdaje, výnosy, investice a dluh

	Government revenue	Total public revenue	Reich expend.	Total public expenditure	Rearmament	Communications	Total Reich debt	Public investment ^b
1928/9	9.0	14.0	13.0	23.2	0.7	2.6	—	6.6
1932/3	6.6	11.5	9.2	17.1	0.7	0.8	12.3	2.2
1933/4	6.8	12.1	8.9	18.4	1.6	1.3	13.9	2.5
1934/5	8.2	13.3	12.6	21.6	3.2	1.8	15.9	4.6
1935/6	9.6	14.7	14.1	21.9	5.5	2.1	20.1	6.4
1936/7	11.4	16.9	17.3	23.6	10.3	2.4	25.8	8.1
1937/8	13.9	19.6	21.4	26.9	10.9	2.7	31.2	8.4
1938/9	17.7	—	32.9	37.1	17.2	3.8	41.7	10.3

Zdroj:

Overy, R. J. (1995). *War and economy in the Third Reich* (s.59)

Příloha č. 7 Německé zbrojní výdaje a MEFO dluhopisy (milióny RM)

Fiscal year	I Budget expenditure				II Mefo-bills	Total I + II
	Total	Army	Air Force	Navy		
1933/4	750	—	—	—	—	750
1934/5	1,953	815	642	496	2,140	4,093
1935/6	2,772	1,041	1,036	695	2,720	5,492
1936/7	5,821	2,435	2,225	1,161	4,450	10,271
1937/8	8,273	3,537	3,258	1,478	2,690	10,963
1938/9	17,247	9,465	6,026	1,756	—	17,247

Zdroj:

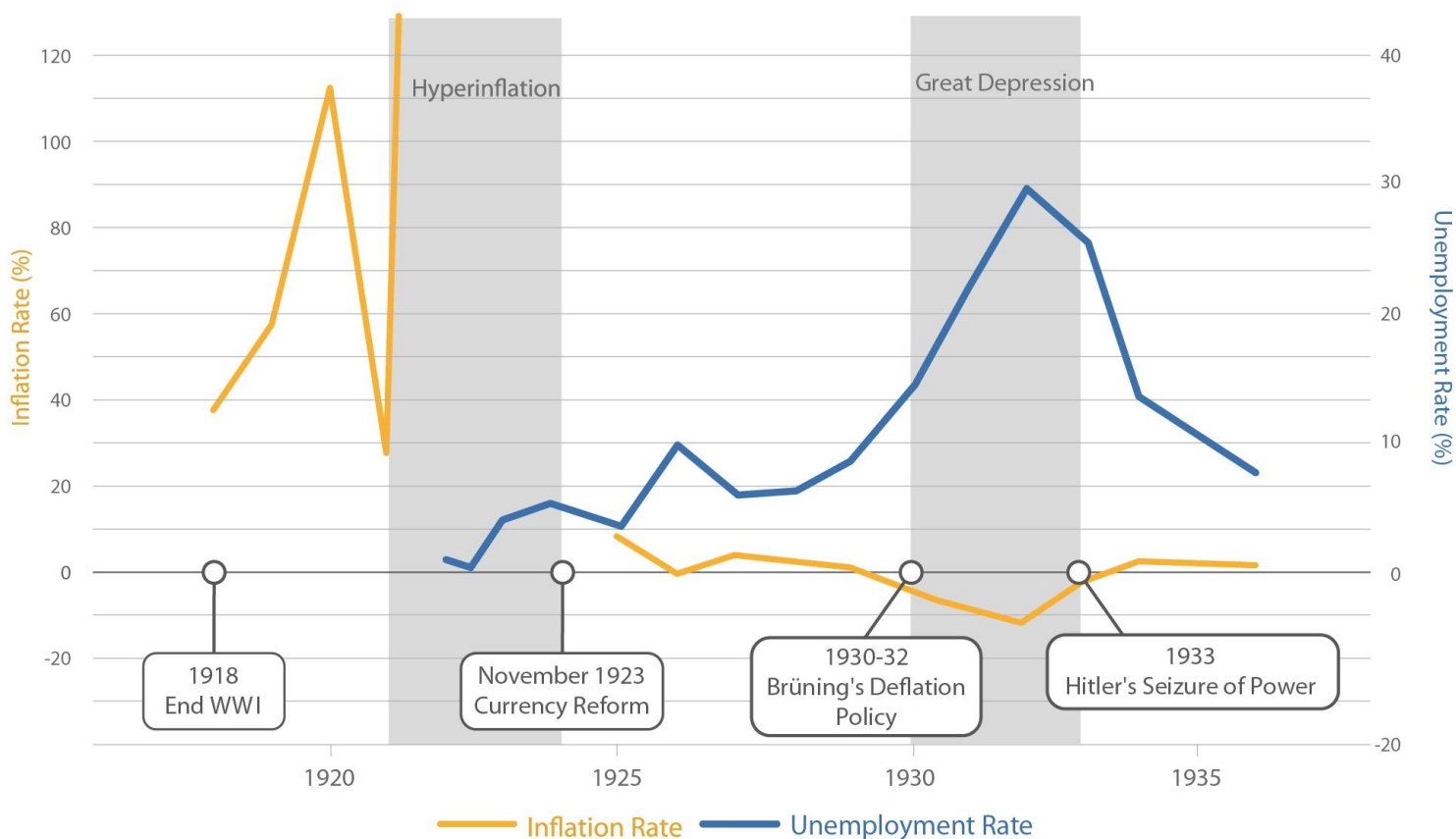
Overy, R. J. (1995). *War and economy in the Third Reich* (s.204)

Příloha č. 8 Inlace a nezaměstnanost v Německu 1918-1935

JACQUES DELORS INSTITUTE

BERLIN

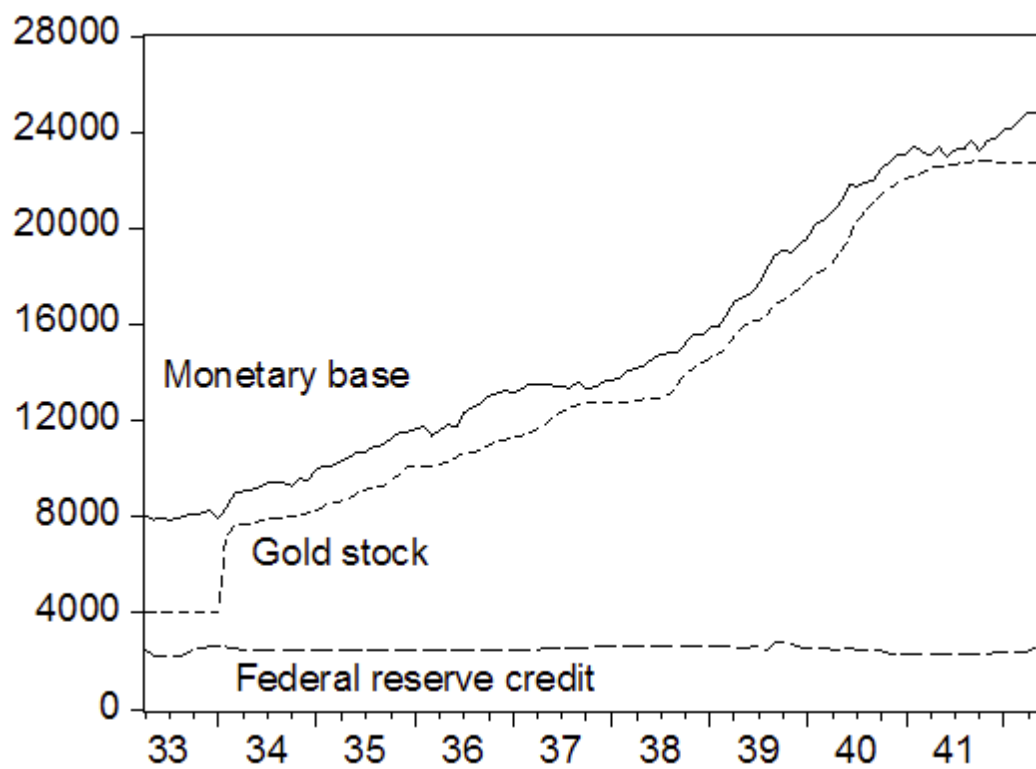
Centre for European Affairs at the Hertie School of Governance

Zdroj:

https://www.hertieschool.org/fileadmin/user_upload/20191101_Inflation_Redecker_neues_Layout.pdf

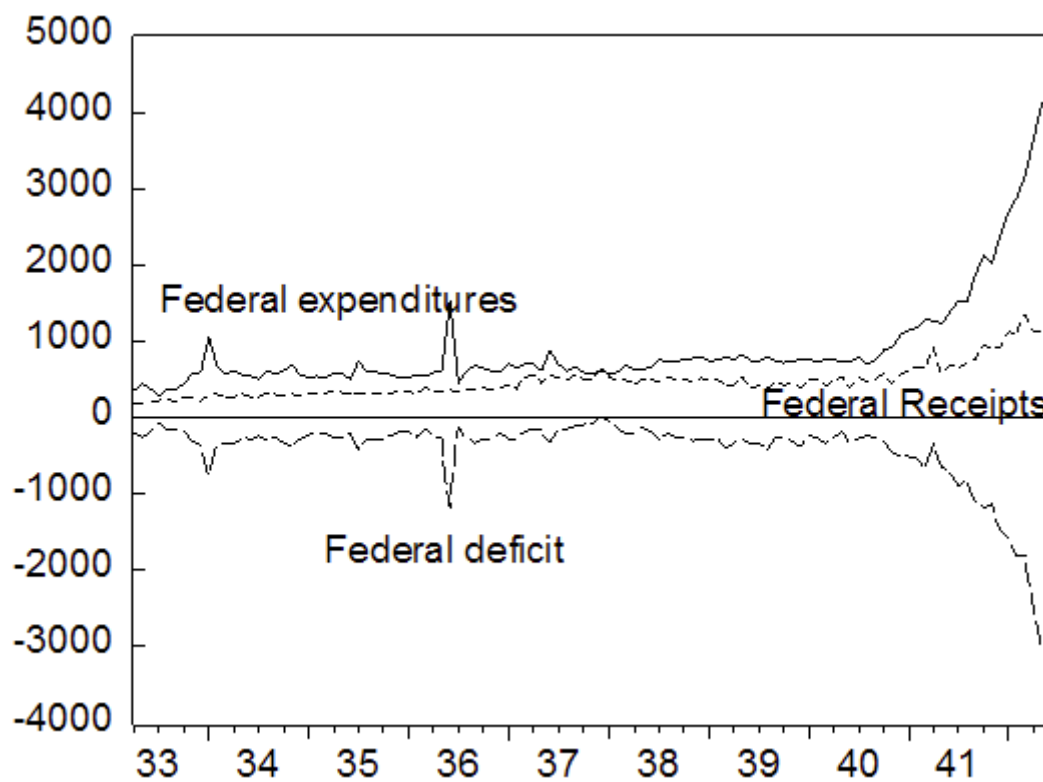
Příloha č. 9 vzrůstající zlatá rezerva v USA (miliony USA)

Zdroj:

<https://eh.net/encyclopedia/economic-recovery-in-the-great-depression/>

Příloha č. 10 USA deficit a federální výdaje

Zdroj:

<https://eh.net/encyclopedia/economic-recovery-in-the-great-depression/>